

084149

182572156F

RGN-HSRC

**SENTRUM VIR BIBLIOTEK- EN
INLIGTINGSDIENSTE**

**CENTRE FOR LIBRARY AND
INFORMATION SERVICES**

VERVALDATUM/DATE DUE

--	--	--	--

—

* 2 5 2 2 6 9 *

**VIOOL EN VOORLAAIER:
KULTUURSTUDIE IN 'N
ROME WAT BRAND**

EKUS-reeks: 1

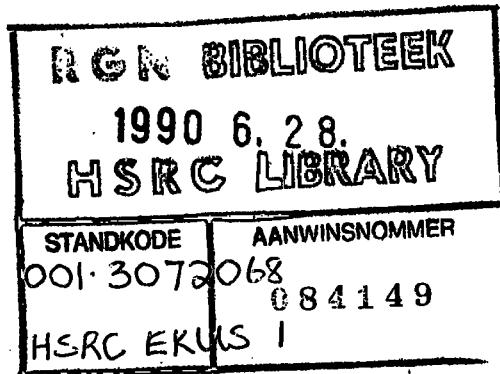
**VIOOL EN VOORLAAIER:
KULTUURSTUDIE IN 'N
ROME WAT BRAND**

Charles Malan

Pretoria
Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing
1990

ISBN 0 7969 0824 9

© Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing, 1990
Gedruk en uitgegee deur die RGN

INHOUDSOPGawe

Bladsy

VOORWOORD	v
SYNOPSIS	vi
1. DIE PROSES VAN BETEKENISGEWING	1
2. AGTERSTANDE VAN DIE GEESTESWETENSKAPPE	5
3. DIE DEFINIËRING VAN KULTUUR	11
4. DIE AARD VAN EIETYDSE KULTUURSTUDIE	15
5. NAVORSINGSTERREINE	19
5.1 Ideologie, diskloers en politiek	19
5.2 Kulturele strategieë	23
5.3 Prosesse, kodes en simbole	25
5.4 Verbeelding en kreatiwiteit	28
5.5 Die verhouding tussen "hoë" en "lae" kultuur	29
5.6 Kultuur en verandering	33
5.7 Interkulturele kommunikasie en die rol van taal/tale	34
5.8 Kulturele waardes en regte	36
5.9 Tekstualiteit en kulturele geletterdheid	37
6. METODOLOGIESE UITDAGINGS	41
VERWYSINGS	43
BIBLIOGRAFIE	46
SUMMARY	61

VOORWOORD

Hierdie RGN-navorsingsrede is op 14 April 1989 deur dr. Charles Malan by die RGN gelewer. Navorsingsredes word by die aanvaarding van hul poste gelewer deur direkteure en deur navorsers wat die hoogste navorsingsrang van hoofnavorsingspesialis bereik.

Dr. Malan was voorheen as Senior Lektor by die Departement Afrikaans en Nederlands aan die Universiteit van die Oranje-Vrystaat werksaam en is in 1981 die pos van hoogleraar in dié departement aangebied. Hy het egter verkies om die hoofskap van die Sentrum vir Suid-Afrikaanse Letterkundenvavorsing (SENSAL) by die RGN te aanvaar. Namate die RGN steeds meer probleemgerigte navorsing oor behoeftes in die hele Suid-Afrikaanse gemeenskap begin onderneem het, is die nodigheid van interdissiplinêre navorsing oor kultuur in die Instituut vir Taal- en Kunstenavorsing gevoel. Dr. Malan is in 1989 aangestel as die hoof van Ejetydse Kultuur- en Teaternavorsing en het 'n navorsingsprogram oor Ejetydse Kultuurstudie (EKUS) geloods. By die operasionalisering van die program was daar reeds 24 projekte op verskillende maniere daarby ingeskakel. Hoewel 'n aantal daarvan in die kunste en tale gesetel is, is die benadering wesenlik interdissiplinêr. Hierdie rede het ten doel om die teoretiese klemplasings en die navorsingsuitdagings vir die relatief nuwe rigting van kultuurstudie in Suid-Afrika aan te dui. Mnr. Graham Walker het die Engelse opsomming geskryf.

Dr. Malan is die skrywer of (mede-)redakteur van 23 boeke en verslae, onder meer *Misterie van die alchemis*, *Gids by die literatuurstudie*, *Letterkunde en leser*, *Skrywer en gemeenskap* en *Race and literature/Ras en literatuur*. Hy is die skrywer van meer as 40 artikels en talle resensies. In 1985 het hy die RGN se P.M. Robbertse-medalje vir sy uitmuntende geesteswetenskaplike navorsing op die gebied van die letterkunde ontvang.

Dit is die Instituut se wens dat hierdie navorsingsrede interdissiplinêre navorsing oor die land se veelvuldige kulturele probleme sal stimuleer.

K.P. Prinsloo

Uitvoerende Direkteur:
Instituut vir Taal- en Kunstenavorsing

SYNOPSIS

VIOLIN AND "VOORLAAIER": CULTURAL STUDIES IN A ROME AFIRE

The object of this lecture is to indicate the main challenges for and problems in research into culture in South Africa, and then to discuss a framework for local interdisciplinary cultural studies. The point of departure is the HSRC's Programme for Contemporary Cultural Studies, called EKUS, although in the course of the lecture the scope will be widened. The problem area will be delineated by referring to examples of cultural interaction in society and to some crises in scientific enquiry, especially in the social sciences, and in cultural policy. Problems in defining culture are treated, and a brief history of cultural studies abroad is given. Eventually some research areas central to cultural studies in South Africa are identified. An English summary is supplied at the end.

DIE PROSES VAN BETEKENISGEWING

Die afgelope dekades het die belangstelling in eietydse kultuurstudie wêreldwyd uitgebrei namate dit geblyk het dat die ontleding van kulturele betekenis nie meer binne die tradisionele vakgrense alleen gehanteer kon word nie. Kultuurstudie ("cultural studies") is oorsee as 'n dissipline reeds goed gevestig en talle vaktydskrifte word daaraan gewy.¹ Die behoefte aan hierdie soort interdissiplinêre navorsing het ook in Suid-Afrika met sy unieke kulturele opset duidelik begin word, veral namate al meer waarnemers kulturele persepsies as een van die sleutels tot die land se toekoms sien. Die doel van dié oorsig is om die agtergrond van hierdie soort navorsing te verduidelik en bepaalde navorsingsuitdagings aan te duі. Kultuurstudie is uiteraard belangrik vir antropologie, die media en kommunikasie in die breë, opvoeding, politiek en talle ander terreine. Hier word egter gekonsentreer op die spesialiseringsterreine van die algemene kulturele diskloers, kunste, taal en tale waarop daar binne die RGN se Program vir Eietydse Kultuurstudie (EKUS) klem gelê word.

'n Waarskuwing is miskien aan die begin nodig: enigiemand wat hom vandag in die land met kultuur bemoei, bevind hom of haar in 'n brandgebied, blootgestel aan die pirotegniek van die parapolitiek. Ou, diep gewortelde sekerhede word bevraagteken in die stryd om nuwes te vestig. Verleenheid is ook maar te dikwels onvermydelik in die proses, want daar is nie 'n volkspele-, Skotse of grasrok waarvan die onderrok nie soms uithang nie.

Kultuurstudie behels wesenlik interpretasie, en om dié proses toe te lig word daar ter aanvang gekyk na enkele verteenwoordigende verskynsels in ons vreemde samelewing. Die volgende voorbeeld van ironieë wat verdelend of samesnoerend werk, is na willekeur uit die Suid-Afrika van vandag gekies:

Viool en voorlaaier: Kultuurstudie in 'n Rome wat brand

- * Salman Rushdie se sekulêre teks *The Satanic Verses* wat teenoor die heilige Koran gestel word, veroorsaak 'n heksejag wat sterk herinner aan dié op plaaslike skrywers. Ook Etienne Leroux het heilige en geheiligde tekste oor die sewe dae van die skepping en die heroïese slag van Magersfontein in 'n sekulêre lig gestel en ongekende reaksie uitgelok. In Suid-Afrika word 'n linkse skrywersgroep se uitnodiging aan Rushdie om die land te besoek, teruggetrek en sy boek word deur die sensors verbied - albei sake wat skrywers en literatore landwyd noop om hulle solidêr met hom te verklaar. "Hoë literatuur" word as kulturele plofstof ervaar.
- * 'n 34-jaar oue dokument vorm tans die basis vir uiteenlopende demokratiseringsgroepe om 'n gemeenskaplike terrein te vind. 'n Kernbepaling van die *Freedom Charter* lui: "All people shall have equal rights to use their own language and to develop their own folk culture and customs".² Dié benadering vorm ook die grondslag vir 'n verrassende ooreenkoms tussen uiteenlopende tekste wat die afgelope tyd die lig gesien het: die grondwetlike voorstelle van die ANC, die werkstuk van die Suid-Afrikaanse Regskommissie oor menseregte (1989), die verklaring deur 'n groot kultuurbewaringskongres van 1988,³ die beleid van die Nasionale en Demokratiese Partye en die voorstelle vir 'n grondwet van Suidwes-Afrika/Namibië. Wat hierdie vreemde bedmaats gemeen het, is die aandrang op die verskansing en uitlewing van kulturele regte in landsbeleid.
- * 'n Nuwe kultuurstryd wat almal van intellektuele tot werkers betrek, het die afgelope jare sonder veel bohaai in Suid-Afrika ontbrand. Die kultuurtakke van demokratiseringsorganisasies soos die UDF, COSATU en ander van die Breë Demokratiese Beweging propageer kulturele strategieë wat 'n merkwaardige ooreenkoms met die Afrikaner se kultuurstryd van 'n halfeeu gelede vertoon. Kulturele mobilisering en mitisering word as die kern van 'n politieke mobilisering ingespan.

In die "stryd" om nuwe nasionale simbole word "Nkosi Sikelel' iAfrika" reeds wyd as 'n soort nie-amptelike volkslied aanvaar, maar die afgelope tyd is die landsnaam Malundi skynbaar vir meer (swart) groepe aanvaarbaar as Azanië, wat deur veral swartbewussynsgroepe voorgestaan word.⁴ Die knuppel wat die RGN in 1987 met 'n nuusbrief oor nasionale simbole⁵ in die hoenderhok gegooi het, lok 'n geskarrel uit soos groepe links en regs van die spektrum hulle eie posisies probeer verskans.⁶ 'n Verdere geskarrel word gesien in die toeëiening van simboliese persoonlikheidskultusse. Terwyl mnr. Nelson Mandela se posisie as vryheidsmartelaar versterk word, word sy vrou as Mama Wetu onttroon en gaan haar vuurhoutjiesimboliek in flamme op. Media van links en regs is die eensgesinde brandstigers. Intussen kyk die Afrikaner in 1988, in skerp teenstelling met die 1938-Trekherdenking, onbetrokke en selfs geamuseerd toe terwyl die Afrikaner-Volkswag sy alternatiewe waens swaar deur Pretoria se teerstrate laat knars. Op die hoeke staan dié Casspirs, die waens wat deesdae die wildernis van die bos en townships verower.

Wat val as gemeenskaplik op wanneer 'n mens hierdie verskynsels begin interpreteer? Dit is in die eerste plek duidelik dat die onderskeie groepe in 'n soms bittere stryd rondom kulturele betekenisgewing gewikkeld is. Die klem kan skaars anders as na kultuur verskuif in 'n tydvak waarin partypolitiek toenemend met doodloopstrate en vrugtelose polarisasie verbind word. Daar word boonop wêreldwyd besef dat die magstryd in die eerste plek rondom "the hearts and minds of the people" sentreer. Met die klemverskuiwing het dit ook onvermydelik geword dat kultuur selfs nouer met politiek en ideologie vervleg geraak het.

'n Tweede gemene deler wat uit die voorbeeld blyk, is die mag van kulturele tekste, simbole en prosesse. Met die individu se posisionering teenoor begrippe soos "swart" as 'n oorkoepelende sosiopolitieke konsep, "township-in-woner" en "werker" omskryf hy/sy 'n eie subjektiwiteit en tree in 'n bepaalde verhouding met "die geheel", maar ook met die "ander". Taal speel 'n sleutelrol om die individu se werklikheid te skep, soos duidelik uit kodewoorde soos "swart" blyk.

Nog 'n faktor wat deur al die voorbeeld geïllustreer word, is die aard van kultuur as 'n proses. Vlae, kunswerke, dokumente, boeke en ander artefakte begin eers 'n rol speel wanneer hulle deur individue en groepe geïnterpreteer en toegeëien word, dus as tekens iets be-teken. Prosesse wat hier ter sake is, is onder meer simbolisering, die ideologisering en verpolitisering van

Viool en voorlaaier: Kultuurstudie in 'n Rome wat brand

"kultuur", en die uitoefening van beheer deur middel van vertekstualisering, mistifisering, mobilisering, sensuur, en so meer. Dit is duidelik dat kultuurbase en owerhede van allerlei aard deesdae steeds minder beheer oor talle van hierdie lewenskragtige prosesse het.

Van die grootste belang vir eietydse kultuurstudie is die illustrasie uit die voorbeeld dat groepe interpretasieraamwerke ontwerp en dikwels oorvereenvoudig om kulturele betekenis te beheer - iets soos: "Rushdie is Satan self". Hierdie rede gaan uiteraard ook 'n raamwerk rondom kultuurstudie voorhou.

AGTERSTANDE VAN DIE GEESTESWETENSKAPPE

Dit bly een van die groot ironieë dat die geesteswetenskappe hier te lande nie werklik toegerus is om samelewingsvormende en -veranderende kulturele kragte van genoemde aard te bestudeer nie. Interdissiplinêre navorsing is in sy kinderskoene en daar is geen natuurlike dissiplinêre tuiste om kultuur as 'n komplekse web na te vors nie - selfs, en miskien veral, nie die vakgebied van volkekunde/antropologie nie (vergelyk Thornton, 1989).

Diegene wat hulle in die akademiese ivoortoring met die hoë kultuur besig hou, het veral sedert die trauma van 1976 ervaar hoe hulle beleër word. Hoe relevant is hulle bestudering van die uitvlugte van die menslike gees vandag vir die breë bevolking daarbuite, die massa wat vroeg in die eeu in Europa as 'n bedreigende kulturele gepeupel beskou is?

Die geesteswetenskappe is hier te lande tot 'n pynlike dog nodige selfondersoek gedwing. Selfs die mees elitistiese kultuurkundiges kon nie meer die agterstande miskyk nie.

Populêre kultuur, wat die afgelope jare 'n ongekende dinamiek vertoon, word plaaslik deur slegs enkelinge bestudeer.⁷ 'n Paar voorbeelde illustreer hierdie dinamiek voldoende. Aan die begin van die dekade tagtig, toe die hoofstroom van die Afrikaanse dramaliteratuur 'n groot droogte ervaar het, is daar meer as vyftig nuwe dramas op die Kaapse Vlakte en omstreke geproduseer.⁸ Die townships wemel van skeppende produkte soos gemeenskapsblaaie, literêre en kunstewerkswinkels, musiekbyeenkomste en wat meer (Coplan, 1985). Drama en poësie het selfs die werkvloer betree en daar word opnuut by 'n ryk voedingsbodem van die mondelinge tradisie aangesluit. Plaaslike populêre musiek het 'n gewilde uitvoerproduk geword en die visuele kunste vertak in talryke eksperimentele rigtings van 'n populêre aard.

Daar word nog nie eens gepraat van die florerende "hoë" kultuur nie. Navorsing oor die gekanoniseerde kunste en tale is wel goed gevinstig, maar ook op dié terreine is 'n interdissiplinêre benadering skaars. Kultuur vind sy kenmerkendste neerslag in minstens 24 tale wat deur groter groepe in die land gepraat word, in tien letterkundes, meer as 130 teaters landwyd en talle gemeenskapsale. Meer as 300 skrywers van die inheemse tale kry kritiese

erkening en veral Athol Fugard, J.M. Coetzee, Nadine Gordimer, André P. Brink, Es'kia Mphahlele en Breyten Breytenbach is wêreldwyd bekend. Ook 'n aantal musici, beeldende kunstenaars en teatergroepe het plaaslik en oorsee 'n aansienlike invloed op die kultuurtoneel. Die Nasionale Kunstfees in Grahamstad omvat jaarliks meer as 'n duisend items. Nie-rassige, progressiewe kultuur het bowendien 'n gewilde beleggingsalternatief vir groot maatskappye geword.

Kwantifisering tel natuurlik min by kultuurontleding en daar moet ook nie te veel gelees word in die feit dat populêre en massakultuur grootliks uit die intellektuele diskfers geweер word nie. Foucault (1977: 207) wys daarop dat die massa sedert die laat sestigerjare nie langer die intellektueel nodig het om kennis te verkry nie; hulle het groter kundigheid as hy en kan hulself uitstekend uitdruk, ten spyte van sy pogings om hulle diskfers ongeldig te maak deur middel van die intellektuele magstelsel. Kultuurstudie wil huis ook die geldigheid van hierdie diskfers beklemtoon.

Die teenkultuurbewegings van die laat sestiger- en sewentigerjare het die gemeenskaplike doel gehad om die waardes van die establishment te bevraagteken, en daarmee saam die "objektiewe kennis" van die wetenskap. Bernstein (1983) ontleed die gevolglike tweestryd tussen objektivisme en relativisme op die terreine van die wetenskap en kultuur. Denkers soos Habermas, Gadamer en Rorty stel volgens Bernstein (1983: 165) 'n uitweg uit die tweespalt voor in die vorming van dialogiese gemeenskappe waarin 'n praktiese diskfers in alledaagse praktyke beliggaam word, om sodoende vervreemding en isolasie op te hef. 'n Soortgelyke proses kan waarskynlik rondom die ontwikkeling van die konsep "Suid-Afrikanerskap" gesien word.

Die onvermoë om kulturele kragte te peil is maar een van die simptome van die krisis waarbinne die wetenskappe met hulle eiesoortige wetenskapskultuur hulle deesdae steeds bevind.⁹ Wetenskaplikes versterk natuurlik die idee dat kennis gelyk aan mag is, maar sonder 'n begrip vir die aard van daardie mag en van die mens self, het die wetenskap vir die wêreld 'n Hiroshima gegee. Die krisis is egter in die eerste plek epistemologies van aard, omdat die hele wese van betekenisgewing en kennis die afgelope dekades binne die poststrukturalistiese denkklimaat bevraagteken word. Beteenis is op geen wyse enkelvoudig vaspenbaar nie en die strewe na absolute objektiwiteit¹⁰ is 'n ydele ideaal wanneer laboratoriumeksperimente aantoon dat die blote waarneming van lig die aard daarvan verander. Wat as "die werklikheid" voorgestel word, is telkens sosiale en kulturele konstrukte en representasies.

Dit is ook ironies dat veral die literêre teorie met sy fokus op steeds wisselende interpretasie heelwat bygedra het om verskeie sosiale wetenskappe van hulle sekerhede te help beroof. Die dekonstruktieteorie en die bydraes van Jacques Derrida, Paul de Man, Roland Barthes en ander het dit duidelik gemaak dat betekenis kultureel bepaal en ideologies gemanipuleer word.¹¹ Wat maar te dikwels aangebied word as "die" waarheid, is telkens ontmasker as die waarheid van dominante sosiale groeperings: blanke, manlike, Westerse, middel/heersersklas- en heteroseksuele groepe in die besonder. 'n Mens sou kon praat van 'n Rambo-waarheid, en wee diegene wat dit bevraagteken. Die benadering bly logosentries, dit wil sê die logos, die kille rede, en die woord, die taal, bly in beheer van 'n totale stuk werklikheidsordening wat op eenvoudige binêre opposisies soos waar/vals, werklik/fiktief en reg/verkeerd gebaseer is.

Kultuurstudie wêreldwyd het help aantoon hoe 'n logosentriese wetenskaplike diskloers hom agter 'n siellose "neutraliteit" probeer verskans en sy eie ideologiese en morele begronding probeer misken het, asof dit met "die wetenskap" nijs te doen het nie. Geen verantwoordelike navorser kan egter vandag meer aan kernvrae in verband met sy of haar navorsing ontsnap nie: in wie se belang word dit onderneem, met watter doel en met wie as medespelers? Indien die antwoord is dat die belang van alle Suid-Afrikaners gedien moet word en navorsing moet bydra om aan almal 'n groter seggenskap in hulle eie lewens te gee, is daar natuurlik geen manier wat 'n morele, ideologiese en politieke neutraliteit gehandhaaf kan word nie. Fyn balanseertoertjies is onvermydelik: terwyl dit 'n edele ideaal van wetenskaplikes wêreldwyd bly om hulle navorsing nie die handperd van sosiale ingenieurs te maak nie, is dit 'n ewe lofwaardige ideaal om te sorg dat niemand in verskanste magsposisies rustig kan slaap nadat navorsing leemtes, wantoestande en versuum aan die lig gebring het nie.

Kultuurstudie is daarop ingestel om die mekanismes agter beheer, manipulasie en betekenisgewing ondersoek. Indien die EKUS-program dan die demokratiseringstrewe as 'n sentrale uitgangspunt aanvaar, wil dit in die eerste plek 'n bydrae lewer om die mekanismes te beskryf. Terselfdertyd word daar egter 'n morele verantwoordelikheid aanvaar om die hele gemeenskap te dien en die sin vir waardigheid en selfvervulling van die geringste lid van daardie gemeenskap te bevorder. Navorsers hoef nie deel te neem aan die eksplisiet politieke magstryd om inhoud aan die konsep "demokrasie" te gee nie, maar hulle kan heelwat tot begrip bydra deur sowel

die verskillende konseptuele waarnemings as die praktiese implikasies daarvan op kulturele gebied te ontleed.

Die logosentriese en positivistiese benadering van veral 'n aantal gedragswetenskappe lei onvermydelik daartoe dat daar steeds meer op die oppervlakte gekonsentreer word. Die simptome van 'n siek gemeenskap word beskryf en behandel, maar dié diepliggende probleme in die maatskaplike onbewuste kan nie "wetenskaplik" aangespreek word nie, wat nog te sê die groot wonderwêreld van die Kollektiewe Onbewuste waarvoor Jung dapper genoeg was. Probleemgerigte, aktuele, relevante navorsing is nou die wagwoord. Daarmee hoef nie fout gevind te word nie, mits probleemgerigheid nie 'n sinoniem vir simptoomgerigtheid is nie. Hoe is dit egter moontlik om binne 'n simptoomgeoriënteerde benadering onluste, terreur, noodtoestande en misdaad wetenskaplik te herlei na kulturele probleme? Selfs belangriker: hoe kan kulturele sake hoegenaamd genoegsaam geproblematiseer word om as navorsingswaardig beskou te word? Kan probleme rondom selfidentifisering, subjektiwiteit en betekenismanipulasie asook die historiese verankering daarvan, enigsins met verarming, oorbevolking en misdaad as probleme meeding?

Enkele voorbeelde is genoegsaam om die omvang van die agterstande aan te toon. Daar is meer as vier keer soveel navorsingsgeld vir die natuurwetenskappe as vir die geesteswetenskappe beskikbaar en kultuurbewaring het op alle vlakke enorme agterstande teenoor natuurbewaring (Basson, 1988: 418). In die eerste RGN-peiling oor navorsingsprioriteite onder leidende intellektuelle aan die begin van die tagtigerjare het kultuur laaste, dit wil sê in die tiende posisie, op die lys verskyn. Die Komitee van Hoofde van Wetenskaplike Rade beplan in 1989 'n omvangryke seminaar oor die wetenskap en verstedeliking, maar kultuur verskyn nie onder die 15 terreine nie. Ook institusioneel is daar reuse agterstande: hoewel kultuurstudie as 'n interdissiplinêre studierigting al dekades lank in Europa en die VSA gevestig is, is die RGN se EKUS-program maar die tweede van sy soort, nadat die Contemporary Cultural Studies Unit aan die Universiteit van Natal eers in 1985 gevestig is. Dit is bekend dat die kultuurwetenskappe aan talle universiteite die kreeftegang gaan en dat 'n aantal departemente van dié groep tot niet gemaak is.

Natuurlik kan Suid-Afrika die ivoortoringbenadering tot navorsing elke dag minder bekostig. 'n Intellektuelle gemeenskap wat egter die historiese, estetiese, filosofiese en dus wesenlik kulturele dimensies van ons bestaan as van nie-navorsingswaardige aard begin beskou, openbaar 'n ontstellende eensydigheid.

Dit is wel verblydend dat 'n aantal basiese probleemterreine wat kultuur plaaslik tot in die wese beïnvloed, deeglik nagevors word.' Garbers (1988: 12-16) lig veral die volgende uit: demografiese faktore, verstedeliking, sosiale probleme soos verarming en werkloosheid, en verskuiwings in die arbeidsmag en opvoedingstrukture. Hierdie terreine word egter by uitsondering "kultureel" geproblematiseer.

As die geesteswetenskappe so min raad met kultuur as 'n probleemterrein het, moet hulle nie verbaas wees dat die beleidmakers dit in stowwige staatdienslêers weg'bêre nie. Erich Fromm (1979: 189) beskou 'n Hoogste Kultuurraad as een van die sewe ankerpunte in die ideale, gesonde gemeenskap van die toekoms. In Suid-Afrika sien die owerhede nie eens kans vir 'n Kunsteraad nie, hoewel dit sterk deur die Kommissie van Ondersoek na die Bevordering van die Skeppende Kunste (1984) aanbeveel word. Die Kaapse kultuurbewaringskongres van 1988 bevind dat kultuurbewaring "tans 'n verontrustende lae prioriteit by beide die owerhede en die algemene publiek geniet en dat grondverantwoordelikhede nie aanvaar word nie" (Coetzee en Van der Waal, 1988: 492). Tot die frustrasie van veral kunstenaars wat oor alle moontlike grense heen beweeg, word kultuur steeds op nasionalevlak as 'n "eie saak" bedryf en is daar van 'n groter taal- of kultuurbeleid geen sprake nie.

DIE DEFINIËRING VAN KULTUUR

Dit is natuurlik vir baie mense 'n probleem dat kultuur nie finaal omskryf kan word nie, hoewel daar biblioteke vol boeke daaroor geskryf is.¹² Die feit dat die geesteswetenskappe in 'n krisis verkeer wat soveel van hulle definisies en "vaste uitgangspunte" betref, maak dit minder van 'n probleem dat die konsep kultuur nie in 'n enkele, afdoende definisié vasgevang kan word nie. Die ongelukkige verskynsel dat die Afrikaanse woord kultuur vir baie Suid-Afrikaners 'n apartheidsvloekwoord geword het, toon dat die definiëring daarvan soos in die geval van ideologie 'n proses van toeëiening en hiërargisering behels. Letterkundiges het as 'n verteenwoordigende groep die afgelope dekades met 'n mate van ontsteltenis besef dat hulle ondersoekobjek slegs op 'n tyd- en konteksgebonden wyse gedefinieer kan word, en dan ook op 'n konsensusbasis wat almal nie tevrede sal stel nie.

Dit moet as 'n bepaalde voordeel gesien word dat kultuur, letterkunde en kuns wesenlik ondefinieerbaar bly, en dus buite die greep van die sogenaamde eksakte wetenskapsbeoefening wat net so verdonkerend en beperkend as bevrugtend en bevrydend kan wees. Ons staan moontlik aan die vooraand van nog een van die groot wetenskaplike rewolusies waarvan Kuhn (1970) praat: die paradigma kan verder verskuif as die gedwonge aanvaarding van 'n ondersoekobjek wat tot in sy wese gerelativeer word (sedert Einstein skouspelagtig ten opsigte vanveral tyd en ruimte gedemonstreer). Daar word op steeds meer wetenskapsterreine aanvaar dat die vroeëre taboegebied van die ondefinieerbare ook nou betree mag word, namate geldigheidseise steeds meer bevraagteken word. Wanneer die geesteswetenskappe nie meer bydra om die onomskryfbare menslike gees te help verruum nie, bly dit vassteek by die enkelvoudige binêre sprongtjies van die rekenaärbrein.

Enkele aspekte wat as belangrik vir 'n tentatiewe werksdefinisie van kultuur beskou word, word vervolgens toegelig. Die bekende klemplasings op artefakte, tradisies, ensovoorts, is vir die oomblik nie ter sake nie. Dit is welbekend dat definisies wissel tussen klemplasings op elitistiese, alledaagse en vasgelegde verskynsels. Williams (1981: 43) vat die drie algemene kategorieë in definisies soos volg saam: die "ideale" waarin kultuur as volmaaktheid in terme van absolute of universele waardes gesien word, die "dokumentêre",

waarvolgens kultuur die versameling intellektuele en skeppende werk is, en die "sosiale", waarvolgens alle soorte leefwyses, ook die alledaagse, kultuur vorm.

Oor die kernposisie van die mens en die menslike gees is daar eenstemmigheid. Cicero was die eerste om te praat van cultura animi, kultuur van die gees. Dié soort benadering laat Gadamer glo dat die wese van kultuur in die "opleiding om menslik te word", lê (1982: 185). Terwyl kultuur dus ons totale onderbou behels, sal ons volgens hom steeds nie kan sê wat dit is nie (*ibid.*: 179). 'n Invloedryke denkskool is dan ook van mening dat kultuur slegs in terme van homself verstaanbaar kan word (White, 1975: xi).

Van besondere waarde vir kultuurstudie is die siening van kultuur as 'n betekenissisteem. Dit omvat die drie hoofbenaderings tot die aard van kultuur binne die kognitiewe paradigma wat in die sestigerjare op die behavioristiese paradigma gevolg het, naamlik die opvatting van kultuur as kennis, tweedens as "konseptuele strukture" en derdens as iets wat byna met die gemeenskap saamval. Hierdie betekenissisteem het verteenwoordigende, rigtende en affektiewe funksies wat dit in staat stel om bepaalde kulturele entiteite en werklikheidsopvattingen daar te stel (D'Andrade, 1984: 115-116).

Hoewel daar 'n voorkeur is om kultuur met kleiner en groter groepe te verbind, kan die posisie van die individu en sy of haar lewensgehalte nie geïgnoreer word nie. T.S. Eliot vereenvoudig soos volg: "Culture may even be described simply as that which makes life worth living" (1963: 27). Ook vir Connell (1984: 3) is kultuur noodsaaklik vir die verheffing en verfyning van die gees en statuur van die individu. Marcuse en talle ander denkers meen dat kultuur kan bydra om aggressie, geweld en ellende te sublimer en te verminder. Die beklemtoning van individuele regte in 'n handves van menseregte plaas die klem tereg op die subjek, al is dit op regsgronde gebaseer.

Verdere aspekte van belang is die klem op kreatiwiteit naas beheer. Volgens Prosser (1978: 153, 296) is 'n sentrale aspek van kulturomskrywing die feit dat die sosiale diskors berus op die vermoëns van die mens as simbool- en gereedskapmaker, -gebruiker en -manipuleerde. Aangesien die mens op sy kulturele omgewing ingryp, kan kultuur as sinoniem met beheer gesien word.

'n Sentrale kenmerk is die feit dat kultuur 'n dinamiese en steeds veranderende proses behels. Hoewel dit dikwels aan artefakte gekoppel is, verkry sodanige objekte 'n steeds wisselende kulturele betekenis namate dit deur individue geïnterpreteer word. Daar is reeds oortuigend aangetoon

hoedat talle kulturele "vastighede" soos ras, stam en tradisie in Suid-Afrika niks meer as bepaalde interpretasies is nie (kyk veral Boonzaier en Sharp, 1988). Die aanvaarding en verwerping van waardes is 'n kernaspek van die stryd om interpretasies aanvaar te kry.

Met die bogenoemde klemplasings in ag geneem, verkies EKUS die volgende algemene werksdefinisié:

Kultuur is 'n dinamiese sisteem van kennis en waardes wat geleë is in die ervarings-, interpretasie- en skeppingsproses waardeur individue en selfomskrewe groepe sin aan die lewe gee, en waardeur hulle hulself in verhoudings en op 'n tasbare of nie-tasbare wyse uitdruk.

DIE AARD VAN EIETYDSE KULTUURSTUDIE

Dit is duidelik dat hedendaagse kultuurbenaderings heelwat meer ruimte vir die individuele, die subjektiewe, interpretasie en dinamiek toelaat as wat in die vroeëre statiese kultuurbeskouings die geval was. Teen so 'n agtergrond was die opkoms van eietydse kultuurstudie bykans onvermydelik.¹³ Die rigting is grotendeels gebore uit die literêre teorie, wat sedert die vyftigerjare toenemend gekonfronteer is met die insigte dat die teks nie die finale gesag kan hê nie, veral nadat die rol van die leser en konteks ondersoek is. Daarbenewens het die opkoms van Nazisme, Fascisme en Stalinisme navorsers geïnteresseerd gemaak in die enorme magte wat hele gemeenskappe kon omvorm, veral deur middel van hegemoniese beheer waarin kultuur 'n sleutelrol gespeel het.¹⁴ Die verskillende kultuurvorme wat die massa bereik het, is uiteraard uitgesonder.

Na T.S. Eliot, Matthew Arnold en ander se bekommernis oor die verval van hoë kulturele waardes rondom die eeuwenteling, het die New Criticism eliteliteratuur as 'n selfbeslote objek verskans. In die middel van die jare vyftig het die soekende na alternatiewe vir hierdie soort benadering na die vestiging van eietydse kultuurstudie gelei. Die belangrikste invloed het van die Frankfurtskool en die Birmingham Centre for Contemporary Cultural Studies uitgegaan. Hulle benadering tot veral die rol van die media en massakultuur het skerp verskil van die kommunikasiestudie in die VSA, waar die lineêre kommunikeerder-medium-respons-model ook sedert die vyftigerjare toonaangewend was. Die drie sosio-politieke kategorieë van klas, ras en geslag is veral in kultuurstudie uitgesonder om breë kulturele tendense in die gemeenskap te ondersoek.

Kulturalisme het as een van die oorheersende paradigmas in kultuurstudie begin ontwikkel. Dit konseptualiseer kultuur as verweef met alle sosiale praktyke en is gekant teen die reduksionistiese siening dat ekonomiese of ander magte as 'n basisstruktuur die bostruktuur bepaal. Hierteenoor het strukturalisme veral rondom die sentrale konsep ideologie ontwikkel, omdat die nodigheid vir abstraksie aangetoon is (Hall, 1986:25-33). Mettertyd het 'n polarisering ontstaan tussen die strukturaliste, wat op 'n betreklik pessimistiese wyse na die groter kulturele raamwerke en klassifikasies kyk, en dié

kulturaliste wat glo aan gewone mense se vermoëns om binne die perke van stryd, klas en beheer aan hulle eie geskiedenis vorm te gee. Deesdae word aanvaar dat hierdie polarisering onnodig is (Barrett *et al.*, 1979:21; Hall, 1986: 30).

Die deeglike kulturele ontledings van baanbrekers soos Richard Hoggart, Raymond Williams en Stuart Hall het hand aan hand gegaan met die teoretiese grondwerk van Althusser, Gramsci, Lacan, Gadamer, Derrida en ander. Kultuurstudie het dikwels in 'n mate in bepaalde dissiplines veranker gebly, maar slegs 'n multidissiplinêre en idealerwyse interdissiplinêre werkwyse is voldoende om die groot kulturele kragte in die samelewing te ontleed. Hoewel literêre benaderings byvoorbeeld 'n belangrike rol bly speel, het Williams, Derrida en andere vroeg reeds besef dat die tradisionele literatuurstudie te eng vir kulturele ontledings is - alle soorte skryfwerk en verwante nie-skriftelike aktiwiteite is van belang by die ontleding van kulturele produksie.

Mettertyd het 'n aantal klempasings uitgekristalliseer wat ook in die Suid-Afrikaanse konteks van besondere belang is. Die drie hoofrigtings in kultuurstudie is die volgende: produksieverwante ondersoeke wat impliseer dat daar 'n stryd is om kulturele produksie te beheer, te verander, ensovoorts; teksgebaseerde benaderings wat op die aard van kulturele produkte self konsentreer, in die besonder op tekste van verskillende aard, en derdens navorsing oor kulture wat geleef word en waarin representasie 'n besondere rol speel. Wesenlik handel alle kultuurstudie egter om "the historical forms of consciousness or subjectivity, or the subjective forms by which we live," soos Johnson (1986: 280) dit stel.

Dit verbaas skaars dat 'n teoretiese en praktiese pluralisme wyd in verband met kultuurstudie voorgestaan word. Hoewel Marxiste en die New Left belangrike baanbrekerswerk gedoen het, word 'n verskeidenheid ideologiese en teoretiese invalshoeke deesdae gevind. Marxistiese teorieë het veral onder skoot gekom omdat hulle hoogs normatief is of op ideologie in die algemeen fokus, en nie die werklike kennis van "common sense" verreken nie (Johnson, 1979: 74).

Die vier teoretiese hoofrigtings wat uiteindelik die meeste tot kultuurstudie bygedra het, is fenomenologie, kulturele antropologie, strukturalisme en kritiese teorie (Wuthnow *et al.*, 1984: 7). Vanuit hierdie breë teoretiese basis het talle nuwe groepunte ontwikkel. Hall (1986: 34-35) sonder veral die volgende drie uit: die radikale hersentrering van bykans die hele terrein van kul-

tuurstudie rondom die terme "diskoers" en "die subjek" na aanleiding van Lacan se poging om die subjek in ere te herstel; 'n terugkeer na die meer klassieke "politieke ekonomiese" van kultuur omdat kulturele en ideologiese aspekte oorbeklemtoon is, en derdens 'n radikale heterogeniteit wat veral gesien word in Foucault en Gramsci se konkrete ontledings van bepaalde ideologiese en disksoersvorme.

Poststrukturalistiese benaderings het reeds 'n aansienlike invloed gehad op kultuurstudie buite die Marxistiese raamwerk.¹⁵ Die radikale vrae oor die aard van betekenis en betekenisgewing, alle soorte gesag en die posisie van populêre kultuurvorme kan nie anders as om 'n besonder bevrugtende invloed te hê nie, ook binne die Suid-Afrikaanse konteks (kyk Thornton, 1989). Aan die ander kant kan 'n meer tradisionele semiotiese invalshoek soos die sisteembenadering ook vrugbaar gebruik word om hipoteses oor die wisselwerking tussen kulturele sisteme te vorm (kyk White, 1975).

In Suid-Afrika is 'n breë grondslag vir kultuurstudie deur die werk van die Contemporary Cultural Studies Unit gelê. Hulle het tot dusver veral gekonsentreer op ontledings van die media, rolprente, populêre kultuur en so meer.¹⁶ 'n Verskeidenheid publikasies deur individue val ook reeds binne die breë terrein van kultuurstudie.¹⁷ 'n Mens kan egter Masilela (1988: 3-4) se pleidooi vir 'n meer Afrika-gerigte soort kultuurstudie ter harte neem, aangesien die Europese intellektuele konteks telkens die verwysingspunt bly.

NAVORSINGSTERREINE

Die kernvraag bly: wat maak oorsese kultuurstudie met sy tradisie van veral Europese en Amerikaanse kultuurontledings vir ons konteks relevant? By wyse van 'n antwoord word sommige van die belangrikste navorsingsterreine kortlik aan die orde gestel. Instansies wat klaarblyklik by die navorsing kan baat, word telkens uitgesonder ten einde die toepaslikheid binne die Suid-Afrikaanse samelewing aan te dui.

5.1 Ideologie, diskfers en politiek

Waarskynlik van die dringendste belang vir die Suid-Afrika van vandag en van die toekoms is die verband tussen ideologie enersyds en kulturele diskofse en strategieë andersyds. Ideologie word hier benader as die stel idees wat individue se waardebasis vorm en waarvolgens gemeenskappe gerig en georden word, met nasionalisme, liberalisme en apartheid as die belangrikste plaaslike voorbeeld.¹⁸ Ideologie is nie net beperk tot kennis en idees nie, maar strek tot in die vesels van kultuur omdat simbole, smaak, styl, mode en die hele leefwyse van 'n gemeenskap daardeur geraak word, soos Hadjinicolaou (1973: 10) in verband met ideologie en kuns aantoon. Die feit dat ideologie so dikwels in die sin van "wêreldbeskouing" gebruik word (Almeida, 1983:8), illustreer hoe omvattend die konsep gesien word. 'n Studie van ideologie behels wesenlik dié van dominasie en kan die beste ontleed word deur diskofse te ondersoek (Thompson, 1984: 4). Thompson (1985) en ander toon ook aan hoe die plaaslike diskfers van dominasie voortdurend aangepas word namate verskillende konsepte voorrang verkry.¹⁹

'n Oppervlakkige verkenning toon hoe die ganse kulturele strukturering van die Suid-Afrikaanse gemeenskap volgens Westerse modelle ingestel is op die bevoorregting van diegene in magsposisies: die heerser, spreker, skrywer, kanoniseerde, herder... Hierdie logosentisme word ondersteun deur honderde rade, direktorate, gehoorsale, kateders, preekstoele, luidsprekers, persverklarings, Casspirs en stoetskrapers. Dit is een van die groot uitdagings vir kultuurstudie om magsverhoudings te dekonstrueer, dit wil sê krities en fundamenteel te ontleed en nuwe perspektiewe en betekenissamehangen

daar te stel. Sodanige dekonstruksie moet met sowel die abstraksie van ideologie as die "material character of the production of a cultural order" (Williams, 1977: 93) rekening hou.

Dit behoort duidelik te wees dat die kulturele magsverhouding wat in die hart van kultuur vasgêlê is, volkome met politiek verweef is.²⁰ Punter sê tereg: "all culture is 'political'; that is to say, it has to do with the ways in which people live and with the structures of power which impose themselves on those forms of life" (1986: 9). Daar moet onthou word dat Foucault in sy omvangryke navorsing oor magsverhoudings in die gemeenskap van die standpunt kon uitgaan dat mag op sigself nie iets negatiefs is nie, net so min as wat politiek dit is. Vir hom is die wesenlike politieke probleme vir die intellektueel nie om die ideologiese inhoud van die wetenskap te kritiseer of self "korrekte" ideologie in wetenskapsbeoefening te handhaaf nie, maar om 'n nuwe "politics of truth" moontlik te maak:

The problem is not changing people's consciousness - or what's in their heads - but the political, economic, institutional regime of the production of truth. It's not a matter of emancipating truth from every system of power (which would be a chimera, for truth is already power) but of detaching the power of truth from the forms of hegemony, social, economic and cultural, within which it operates at the present time. (Foucault, 1980: 133)

Die aandrang wat plaaslik meermale gehoor word, dat kulturele en politieke uitlewing losser van mekaar gemaak moet word (bv. Garbers, 1988: 22), berus meestal op die elitistiese aanname dat kultuur bo die alledaagse stryd en ellende verhewe behoort te wees. Hierdie illusie sal verdwyn met 'n ontleding van enige sogenaamde "suwer kulturele" diskokers in die land (waar diskokers verwys na 'n bepaalde meningswisseling en betekenisgewende praktyk met sy eie konvensies). Diskoersontledings is veral nodig om ideologiese hiërargisering bloot te lê en te dekonstrueer, sonder om dit noodwendig af te takel. Daar is min twyfel oor wie se belang gedien word in 'n diskokers met kodewoorde soos kragdadigheid, redelikheid, eie identiteit, privatisering en hervestiging. Daar is ewe min twyfel oor die belang agter woorde soos amandla, the struggle, the people, bevryding en rassistiese regime.²¹

Politiek het opvallend gefigureer in talle referate tydens die 1988-kultuurbewaringskongres en volgens die opsomming van besprekings het heelpartykongresgangers gevoel dat dit op geen wyse vermy kan word nie, maar

Viool en voorlaaier: Kultuurstudie in 'n Rome wat brand

trouens huis die spel is wat kultuurbewaarders moet speel (Coetzee en Van der Waal, 1988: 356); in so 'n hoogs geopolitiseerde gemeenskap is kultuur in politiek en politiek in kultuur (*ibid.*: 92). Volgens die direkteur van die West-Duitse Kultuurdepartement is 'n gesonde spanning tussen politiek en kultuur noodsaaklik in 'n liberale demokrasie en word dit sonder meer in sy land aanvaar:

The modern democratic state cannot function without intellectual forces or without culture - indeed it is inconceivable without them - but they are not there merely at its service. The state must also accept the critical function of culture which is no less part of the value of culture than its affirmation of the spirit of the age. (Witte, 1985: 26-27)

Die diskfers waarna gekyk word by die ontleding van ideologie, kan gesien word as die boodskap van 'n taal wat op 'n hoër vlak as dié van (tradisiëgeoriënteerde) taalkundiges funksioneer, met sy eie eenhede en reëls (Barthes, 1981: 167). In diskfersontleding word daar gekyk na taal in konteks, met aandag aan bepaalde tekens, simbole, ikone en so meer.²² 'n Voorbeeld van belangrike kulturele diskfers is die taalhandelinge wat "literatuur", "poësie", "mondelinge literatuur" en "rituele spraak" genoem word en deur kultuurgroepe as hul eie beskou word, hoewel hierdie diskfersvorme dikwels deur 'n klein groepie individue geproduseer word. Na aanleiding van hierdie soort voorbeeld se Thornton (1989: 11): "Culture is controlled, distributed, earned, restricted, given and taken."

Kulturele diskfersontledings is wêreldwyd binne die kultuurstudie ingestel op die ontleding van magsverhoudings tussen dominante en onderworpe kulture. Hieruit ontwikkel onder meer die kenmerkende bedrywigheid van subkulture en die meer diffuse teenkulture van die middelklas wat dikwels alternatiewe lewenswyses verken (Clarke *et al.*, 1986: 72).

Ondersoekers soos Gramsci (1971) het aangetoon hoe belangrik kultuur vir die handhawing van hegemonie is, dit wil sê vir dié soort morele en intellektuele leierskap wat 'n bepaalde magsblok se dominante posisie verseker. Die Afrikaner se kultuurstryd in die eerste helfte van hierdie eeu is 'n klassieke voorbeeld van die wyse waarop kultuur ingespan kan word om 'n hegemonie te vestig en in stand te hou. Daar word dikwels in kulturele diskfers bespiegel dat Suid-Afrika nou die fase betree het waar die heersersgroep sy konsensusmag verloor het en nie langer "lei" nie maar slegs kan "domineer" met behulp van mag, omdat die massa van hulle tradisionele ideologieë

vervreem begin raak het. In hierdie krisisfase word daar volgens Gramsci se bekende uitspraak 'n groot verskeidenheid morbiede simptome geopenbaar (1971: 275).

Die aansienlike belangstelling in verskuiwende intellektuele magsverhoudings wat oor die afgelope tyd in die kulturele diskokers getoon word, is kenmerkend van die vinnige veranderingsprosesse in die land. Met die verval vanveral die ou liberale idealisme vind steeds meer intellektuele dat hulle uit hulle ivoortorings gedryf word. In so 'n situasie is die enigste samebindende faktor volgens Watson (1988: 90) ideologie, wat met sy kombinasie van aktivisme en intellektualiteit moontlik die dominante idioom van ons tyd geword het.

'n Terrein wat ongetwyfeld veel meer ondersoek verg, is die ideologiese mechanismes agter die produksie en beheer van kultuur. 'n Voorbeeld wat reeds heelwat openbare aandag gekry het, is teaters wat teen reuse bedrae gebou is, terwyl teatergeselskappe soos die Cape Flats Players in die Kaapse Skiereiland sonder die elementêrste middele moet klaarkom. Die streekrade vir die uitvoerende kunste ontvang in direkte en verskuilde subsidies R140 miljoen per jaar om onder meer duur operaproduksies vir 'n klein gedeelte van die bevolking aan te bied, terwyl die Stigting vir die Skeppende Kunste met 'n aanvangsbedrag van R1,9 miljoen gevëstig moet word. Daar word allerlei vrae oor prioriteite gestel, indien in ag geneem word dat 'n gemeenskapsaal in 'n swart woonbuurt vir die prys van een Casspir opgerig kan word. Ook die hantering van kultuur binne "eie sake"-departemente word meermale skerp gekritiseer.

Dit is opvallend dat diskourse oor groter kulturele kontekste op die terrein van die kunste plaaslik swak ontwikkel is, met die uitsondering van die literêre diskokers. Daar word lank reeds besef dat die hele konsep "literatuur", soos literêre ontleding, literatuurgeskiedskrywing en -kritiek, ensovoorts, die terrein van 'n heftige stryd rondom betekenisgiving is (Davies, 1986: 251-257). Plaaslik is daar deeglike studies gedoen oor die stryd tussen die estetiese maatstawwe van hoë, populêre en swart skryfwerk binne die huidige kulturele en politieke raamwerke.²³

'n Ongekende kulturele dinamiek wat die afgelope jare in die land waarge- neem word, is miskien die beste seismograaf om die vibrasies van verandering te meet. Afgesien van die hewige politieke stryd is Suid-Afrika besig om hom op talle vlakke voor te berei vir 'n nuwe era wat met kodewoorde soos "demokraties", "post-apartheid", "magsdeling", ensovoorts, getipeer word. In so 'n situasie is meer kennis oor die kulturele kontekste waarbinne mag uit-

geoefen word, nie slegs van belang vir kulturele "hekwagters" en diegene soos groot maatskappye wat kultuur bevorder nie, maar ook vir politici, staats-departemente, plaaslike owerhede en ander wat beheer oor kultuurproduksie het. Die ondervinding het egter geleer dat veral staats-departemente agterdogtig is oor navorsing wat bestaande strukture ontleed, en in bepaalde gevalle is enige medewerking in verband met navorsing geweier. Dit is 'n houding wat skerp verskil van die reeds genoemde benadering van die Wes-Duitse owerhede, maar ook van die situasie in Brittanje, die VSA, Kanada, Australië en elders.

5.2 Kulturele strategieë

Daar is verbasend min navorsing gewy aan die onderskeie groeperings se kulturele strategieë, dit wil sê programme vir sosiale handeling in verhouding met doelwitte wat kultureel omskryf word. Die belangrikste rede vir die onkunde is uiteraard die beheer oor inligting deur middel van noodtoestande, inperkings, verbanning, sensuur en ander vorme van beheer oor die media. Die hele land het egter meer inligting nodig oor die onderskeie kultuurstrategieë in 'n vloeibare situasie waar dit duidelik is dat die demokratiese groeperings op 'n ideologiese drif inspeel, terwyl dit soms van die eens magtige Afrikaanse kultuurorganisasies gesê word dat hulle stagneer en tot blanke eksklusiwiteit gedoen is. Dit is ironies dat die Afrikaner ten spye van sy deeglike kennis van kulturele strategieë besig is om die inisiatief vir kulturele hervorming te verloor. (Dié waarneming behels natuurlik geen evaluering nie en illustreer ook die belang van historiese perspektiewe om die hede beter te begryp en die toekoms te antisipeer.)

Hoewel beheer oor die media en kulturele inligting in die media van kardinale belang vir kultuurstudie is, word hier nie verder daarop ingegaan nie. Terwyl inligting oor die strategieë van instansies soos die Afrikaner-Volkswag vrylik in die media beskikbaar is, word inligting oor groeperings aan die linkerkant van die politieke spektrum hoofsaaklik in die sogenaamde "alternatiewe" media gevind. Dit is toe te skryf aan 'n omvattende hegemoniese beheer oor die media, maar ook aan 'n situasie waarin die polisie beslag lê op onder meer rolprente soos *Cry Freedom* en 'n belangrike verslagpublikasie soos *Culture in Another South Africa* (Campschreur en Divendal, 1989), waarin oor die 1987-kultuurkongres in Amsterdam verslag gedoen word.

Daar moet uiteraard ook deurentyd rekening gehou word met die rol van 'n spontane, kollektiewe dryfkrag, want alle kulturele dinamiek kan nie na berekende strategieë herlei word nie. Wat die afgelope tyd geopenbaar word, is byvoorbeeld 'n verset teen 'n kulturele imperialisme wat oor eeue heen in tale vorme ervaar is. Dit strek vanaf die proses van verwestering wat veral deur die sendelinge aangemoedig is, oor die invloed van Afrikaner-nasionalisme en die Britse "way of life" heen, tot by die houvas wat intellektuele, elite-kunstenaars en georganiseerde kultuurinstansies soos die streekrade verkry het.

Hoe dit ook al sy, in die smeltkroes van 'n nuwe, demokratiese Suid-Afrika sal kulturele strategieë 'n sleutelrol en moontlik die deurslaggewende in die magstryd speel. Die moontlikhede lyk goed dat kulturele affiliasie die basis van politieke groeperings gaan vorm, soos blyk uit voorbeeld van beleidvoorstelle wat aan die begin genoem is en die Suid-Afrikaanse Regskommissie se konsepverslag (1989). Die kardinale belang hiervan moet onderstreep word: indien kulturele regte in menseregteklosules van 'n nuwe grondwet verskans gaan word, beteken dit dat minderheidsregte outomaties beskerm sal word en dat die groot vrees vir verswelging deur 'n politieke meerderheid sodoende grotendeels besweer word.

Anders as wat in die apartheiddiskoers die geval is, meen die Regskommissie in sy werkstuk (1989: 394) dat dit gaan om die beskerming van bepaalde belang en nie van vooraf gedefinieerde groepe nie wat kulturele, godsdienstige en taalbeskerming betref. Waardes moet beskerm word, en nie as "groepsregte" nie, omdat 'n groep nie regsubjektiwiteit het nie. Kultuurwaardes moet in 'n menseregteakte langs die weg van individuele regte beskerm word (*ibid.*: 413). Kultuurstudie kan 'n belangrike bydrae lewer om die implikasies van hierdie soort beskerming en die betrokke waardes verder toe te lig, byvoorbeeld wat die onderlinge verhouding tussen tale, die posisie van populêre kultuur en die verskillende kultuur-ideologiese posisies betref. Navorsing sal onontbeerlik wees vir die demokratiese formulering van kultuur- en taalbeleid, en onderdele soos beleid ten opsigte van kultuurbewaring en -bevordering.

Groter begrip vir kulturele strategieë is belangrik vir sulke uiteenlopende groeperings as kultuurverenigings, owerhede, politieke partye en buite-parlementêre groepe soos die demokratiseringsbewegings, IDASA en die Stedelike Stigting.

5.3 Prosesse, kodes en simbole

Na die suksesse van groot bewegings soos die Afrikaner se kultuurstryd en die opkoms van Inkatha kan daar nie meer twyfel oor die mobiliserende mag van kultuur wees nie. Dit word wyd as 'n wapen in die politieke stryd gesien.²⁴ Die demokratiseringsbewegings is besig om hulle eie kultuurstryd deur middel van honderde kunstenaarswerkswinkels, kulturele byeenkomste en so meer, tot 'n hoofkomponent in die bevrydingstryd te ontwikkel. Dit is ironies dat die belangrikste seminare hieroor buite die landsgrense plaasvind. Dit is 'n bekende veralgemening dat die land se kultuur deur apartheid en kapitalisme in twee verdeel is: teenoor die rykmanskultuur van die heersersklas en die onderwerpende kultuur van die staat, is daar dié van die onderdrukte massa. "Culture in South Africa is a reflection of their experience from the streets to the shebeens, from the schools to the factories, from the busstops to the political rallies" (Anon., 1989: 4). Volgens hierdie siening moet die kultuur van die massa in verset gemobiliseer word.

Dit is veral duidelik dat nuwe nasionale en nasionalbelangrike simbole sal moet uitkristalliseer en die kontekste en voorwaardes vir hierdie prosesse moet so gou moontlik ondersoek word. Simbole kan ideale en visies op 'n emosioneel kragtige wyse vir kulturele groeperings opsom en hulle oriënteer, maar ook strategieë saamtrek. Tydens die RGN-ondersoek na Tussen-groepverhoudinge in 1985 is daar tot die gevolg trekking gekom dat die be-klemtoning van verskille vervang behoort te word met 'n soeke na gemeenskaplikeheid. Oorkoepelende simbole speel hierin 'n belangrike rol omdat hulle die funksies van identifikasie, solidariteit en mobilisering van sentimente het (Marais, Malan en Wessels, 1987). Dit spreek vanself dat heelwat navorsing oor die aard, trefkrag, aanvaarbaarheid en agtergronde van nasionale en ander gemeenskapsbelangrike simbole vir 'n toekomstige Suid-Afrika nodig is. Historiese perspektiewe is noodsaaklik, ook om te begryp waarom simbole wat in isolasie ontwikkel het, 'n toenemende konflikpotensiaal het.

Kultuurstudie hou hom in 'n groot mate besig met die ontleding van allerlei simboliese grense in die gemeenskap (Wuthnow et al., 1984: 240). Die mites, kodes en metafore waarvolgens ons samelewing gestruktureer word, moet op 'n onbevange wyse beskryf word, met besondere aandag vir die beheer oor sleutelwoorde en meestersimbole soos ras, tradisie, kultuur en stam. 'n Aansienlike demitologisering sal moet plaasvind ten einde aan te toon dat heelwat van die kulturele "verskille" wat in die verlede as vanselfsprekend beskou is, niks meer as sosiopolitieke voorstellings is nie. Ook die belangrike funksie

Viool en voorlaaier: Kultuurstudie in 'n Rome wat brand

van 'n stereotipering moet in hierdie verband ondersoek word; dit is een van die gewildste metodes om kulturele verskynsels en groepe negatief voor te stel en sodoende die waarnemer se eie posisie te versterk.

Hoewel die vernietigende kulturele invloed van die apartheidsideologie al deur deeglike navorsing blootgelê is, sal 'n verdere aftakeling van 'n reeks ideologies-begrondte kulturele konsepte moet plaasvind voordat nuwe strukture gebou kan word. Dit lyk na 'n uitgemaakte saak dat nuwe groepipunte vir kulturele affiliasies gevind sal moet word. Gedwonge wetlike kulturele verdelings op grond van kleur- en woongebiedskeiding het in baie gevalle belaglik begin raak. Die afgelope paar jaar is daar byvoorbeeld tussen 800 en 'n 1000 persone per jaar volgens kleur geherklassifiseer. Verlede jaar alleen is die kleurgrens in nie minder nie as 17 rigtings oorgesteek.

Die groot débat vir kultuurstudie lê volgens Punter (1986: 13) nog voor, naamlik oor die aard van subjektiwiteit en die wyse waarop die self gevorm word. Die kulturele posisionering van die subjek binne etniese en ander groepe was tot enkele dekades gelede plaaslik as gevolg van rigide sosiale beheer en sterk kulturele lojaliteite nie erg geproblematiseer nie. Die situasie is besig om dramaties te verander en 'n bevraagtekening van byvoorbeeld Afrikanerskap kom selfs onder talle blanke Afrikaanssprekendes voor. Daar kan nie aanvaar word dat groepbenamings soos "Zoëloe" sonder meer die identiteit en wese van alle Zoeloesprekendes aandui nie en die aanduiding van kulturele "verskille" is boonop self 'n produk van kultuur (Thornton, 1988: 20).

Met die nuwe omskrywing van die self kom daar ook 'n herposisionering teenoor die "ander". 'n Groter kulturele openheid is die laaste paar jaar onmiskenbaar en dit is een van die hoopvolste tekens vir 'n toekomstige Suid-Afrika dat die belangrikste demokratiseringsbewegings 'n kulturele heterogeniteit voorstaan. In die uitwerk van nuwe verhoudings teenoor die ander sal die hele ideologies belaste konsep van kultuur, in teenstelling met kultuur wat in die subjek gesetel is, kritis bekijk moet word.

Een van die kragtigste samesnoerende simbole wat besig is om uit te kristalliseer, is dié van 'n inklusiewe Suid-Afrikanerskap. Selfs leiersfigure van Afrikaanse kultuurorganisasies soos die FAK en die ATKV toon 'n bereidwilligheid om in die lig hiervan 'n herposisionering van die Afrikaanse taal en kultuur, en selfs van nasionale simbole, te ondersoek. Plaaslike skrywers praat in die jongste tyd steeds meer oor die daarstelling van 'n "nasionale kultuur" en 'n "nasionale bewussyn",²⁵ in aansluiting by skrywers in

die res van Afrika, wat dit as 'n voorvereiste vir 'n ware onafhanklikheid en 'n bevryding van kolonialisme sien (Sole, 1983: 67). Gwala (1989: 72) verwoord egter ook talle swart skrywers se voorbehoude: voordat daar nie 'n ware Suid-Afrikaanse kultuur is nie, kan daar nie van die skrywer verwag word om neutraal en hoflik te bly nie, maar is dit sy plig om 'n politieke aksie te onderneem.

Talle sprekers met uiteenlopende agtergronde het tydens die kultuurbewaringskongres van 1988 die klem op die gemeenskaplike van 'n Suid-Afrikaanse kultuur laat val. Garbers het in sy openingsrede 'n algemene gevoel verteenwoordig toe hy gepleit het vir 'n gemeenskaplike dimensie waarmee beter begrip van kultuurgroepe en 'n Suid-Afrikaanse identiteit bevorder kan word, hoewel dit nie statutêr in eie en algemene sake voorgeskryf moet word nie (1988: 17, 19). 'n Universeel aanvaarde humanisme moet volgens Tomaselli en Ramgobin (1988: 108) die basis vir 'n nuwe gemeenskap met 'n nuwe, nasionale kultuur vorm. 'n Organiese model vir kultuurbewaring moet uitloop op 'n gemeenskaplike Suid-Afrikaanse kultuur waarin daar volgens Landman (1988) 'n gemeenskaplike afhanklikheid van selfdefinisies is, anders as in die pluralistiese model waarin selfdefinisies as onafhanklike entiteite gesien word.

Heelwat navorsing is nodig om die gemeenskaplike van nasionale kultuur op die vlak van waardes, simbole, leefwyse, tradisies en so meer aan te dui. In die proses sal sowel linkse as regse verset teen die ideaal van gemeenskaplike ontleed moet word. Daar is byvoorbeeld besware teen die "kultus van universalisme" wat aanvaar dat daar 'n enkele korpus van kennis of ervaring is waarop 'n gemeenskap gebou kan word, terwyl kulturele diversiteit ook 'n bedreiging is vir die magsbasis van diogene wat in die eerste plek in oorheersing belangstel (Trowbridge, 1988: 340).

Waar mobilisering ter sprake is, is dit vir kultuurstudie relevant dat nie slegs die stryd om politieke en kulturele mag ter sprake is nie. Daar is bowenmal geestelike en intellektuele mobilisering nodig, want meer perspektiewe, modelle en kulturele kontekste moet uitgewerk word. Intellektuele het dus 'n baie wesenlike rol in die demokratiseringsproses te speel.

Inligting oor mobiliserende prosesse en simbole is van belang vir die hele privaatsektor, kultuurbewarings- en bevorderingsinstansies, owerhede op nasionale en streeksvlak, instansies soos die Stedelike Stigting, IDASA en almal wat belang het by 'n nuwe kulturele visie en simbole as groepunte vir 'n gemeenskaplike Suid-Afrikanerskap.

5.4 Verbeelding en kreatiwiteit

'n Hoë prioriteitsterrein vir navorsing is die rol van skeppende uitlewing en die mag van die verbeelding en kreatiwiteit. Dit is juis die moontlikhede op hierdie terrein wat 'n mens onomwonne kan laat sê dat kultuur, en bepaald nie partypolitiek nie, die grootste potensiële mag vir wesenlike maatskaplike verandering in hierdie gekwelde land is. Waar daar nou reeds orals sprake is van die skepping van 'n gemeenskaplike Afrikakultuur, is kreatiewe samenwerking van kardinale belang. Die kunste het skouspelagtige suksesse opgelewer waar daar op 'n aanvanklik tentatiewe wyse oor kultuurgrense heen saamgewerk is: dink maar aan Athol Fugard se werkswinkelproduksies, die roman *Die swerfjare van Poppie Nongena* en die toneelverwerking daarvan, die musiekproduksies rondom *Graceland*, en so meer.

Dit is meer as moontlik dat die mag van kreatiwiteit oor dié van geweld en brutaliteit kan triomfeer. 'n Mens het vandag nie 'n Freud nodig om die sublimerende en ontladende mag van kuns en kulturele uitlewing in die gemeenskap te verstaan nie. Die mensdom beskik volgens Perkins (1979: 136) oor die vermoë tot "kreatiewe", nie-ideologies-bepaalde denke wat 'n verset teen die "valsheid" van ideologie moontlik maak. Vir Althusser (1971: 161-163) is 'n Wet van Kultuur die basis vir die oorgang van 'n biologiese tot 'n menslike bestaan by die kind - dit wat Lacan die Wet van Orde noem. Die twee hooffases van hierdie proses is dié van die optrede van die nie-objektiverende verbeelding en van die simboliese, waartydens objektiviteit herken word. Die proses van toenemende simbolisering en objektivering geskied waarskynlik in die kulturele ontwikkeling van gemeenskappe steeds vanuit die basiese dryfkrag van die verbeelding.

Indien die wetenskap insigte oor die proses wil bydra, is dit egter noodsaaklik dat die kulturele uitlewing van elke lid van die gemeenskap in eie reg erken word. Kultuurstudie het baie gedoen om die prosesse wat byvoorbeeld in populêre, massa- en beeldkulture werksaam is, toe te lig. Uiteindelik kan kultuurstudie ook heelwat bydra tot kultuurbevordering deur middel van insigte wat kan lei tot bewaring wat 'n gemeenskaplike verlede lewend voorstel, die oprigting van kultuursentra veral in die townships, die betrokkenheid van maatskappye en vakbonde wat veral werkerskultuur kan bevorder, die reël van werkswinkels vir kunstenaars en vir kultuurverryking, en so meer.

Navorsing oor die wyse waarop kreatiwiteit, kunsproduksie en ander soorte kultuurproduksie bevorder kan word, is vir 'n wye reeks belanggroeppe waardevol: maatskappye en vakbonde wat na werkers se kulturele belange

moet omsien, die Stigting vir die Skeppende Kunste, die streekrade vir die uitvoerende kunste, kultuurbevorderingsinstansies, uitgewers, die media en maatskappye wat 'n kommersiële belang by kultuurproduksie het.

5.5 Die verhouding tussen "hoë" en "lae" kultuur

Soos reeds geblyk het, is tale ideologiese belange gedien deur die bevordering van 'n "hoë" kultuur wat as navolgenswaardig en "verrykend" voorgestel is. Hierdie bevordering het in 'n groot mate ten koste van tale soorte "lae" kultuur geskied, aangesien die "kultuur van die massa" as inherent minderwaardig en 'n bedreiging vir hoë kultuur voorgestel is. Tale van die mites waarop voortgebou is, is reeds deur oorsese kultuurstudie weerlê.²⁶ Sedert die sestigerjare is daar boonop doelbewus in die kunste gepoog om die "gaping" tussen ernstige en populêre kultuur uit te wis (Anchor, 1978: 314).

Soos reeds genoem, het die verset teen populêre kultuur vroeg in hierdie eeu hoofsaaklik by vooraanstaande skrywers en letterkundiges begin. Hall (1979: 100) verwys egter na 'n omvangryke ondersoek wat bevind het dat populêre literatuur nie deurgaans konserwatief van aard is en op "gemiddelde waardes" inspeel nie, dat dit hoengenaamd nie noodwendig esteties swak is omdat dit kommersieel gerig is nie, dat lesers nie daardeur 'n minderwaardige smaak aangeleer word nie, omdat selfs gesofistikeerde lesers verskillende lektuur waardeer, en dat literatuur nie as gevolg van die vermoeidering van massalektuur skade ly nie. Hoë literatuur is trouens afhanglik van blitsverkopers, aangesien dit daardeur gefinansier word. Ook ten opsigte van ander soorte populêre kultuur en kunsvorme het dit duidelik geblyk dat populêre kultuur dikwels sonder goeie gronde negatief gestereotipeer word en geen bedreiging vir elite-kultuur inhoud nie. Gripsrud (1989) verset hom ook teen die opvatting dat die onderskeid tussen hoë en lae kultuur oudmodies is, aangesien hoë kultuur vanweé institusionalisering wel deeglik 'n bestaansreg het. Die verwering van die onderskeid dien volgens hom as 'n ideologiese verskansing van die sosiale posisie van navorsers en ander akademiese intellektuele, hoewel hy toegee dat tradisionele kanons en waardehiërargieë ten regte gedekonstrueer moes word. Hy vereenselwig hom egter met Brecht se siening van die funksie van kuns:

Even when there is talk of higher and lower forms of amusement,
art keeps a straight face, because it wishes to move both high and

Viool en voorlaaier: Kultuurstudie in 'n Rome wat brand

low and be left alone, as long as it can it need to entertain people by doing so. (1989: 204)

Talle soorte kultuurstudie het die afgelope twee dekades bewys dat dit van die grootste belang is om alle soorte kulturele manifestasies te bestudeer ten einde volle begrip van die betekenis- en waardesisteme in die gemeenskap te verkry. Volgens die direkteur-generaal van UNESCO, Federico Mayor, het die ondervinding in dié tydperk ook geleer dat kultuur nie van ontwikkeling in enige gemeenskap losgemaak kan word nie. Tydens sy bekendstelling van die Wêrelddekade van Kulturele Ontwikkeling in 1988 stel hy dit soos volg:

Whenever a country has set itself the target of economic growth without reference to its cultural environment, grave economic and cultural imbalances have resulted and its creative potential has been seriously weakened. Genuine development must be based on the best possible use of the human resources and material wealth of the community. Thus in the final analysis the priorities, motivations and objectives of development must be found in culture. But in the past this has been conspicuously ignored. (1988: 5)

Die wêreldwye invloed van die tegnologiese rewolusie, die vooruitgang van die wetenskap en massaproduksie het uiteraard kultuurpatrone ingrypend laat verander en gelei tot 'n wye kultursimbiose en groter "kultuurrame" binne die konsep van 'n wêreldkultuur (Hochholzer, 1982). Een van die resultate was die opkoms van 'n verbruikers- of massakultuur, wat deesdae as 'n studieveld in eie reg gesien word.

In die Suid-Afrika van die hede en die toekoms is dit van die grootste belang dat daar naas die deeglike navorsing oor hoë kultuur ook meer ondersoek aan populêre kultuur gewy moet word. Hier te lande is dit onvermydelik dat populêre kultuur steeds in 'n dialektiese verhouding met die kulturele vorme van die dominante groep omskryf sal word, waarvolgens die "alternatiewe" kultuur van die "onderdruktes" ook die potensiaal vir die daarstelling van 'n politieke groep bied (Steadman, 1988: 114). Hierdie kultuur kan nogtans nie van die dominante kultuur geskei word nie en 'n voortdurende interaksie tussen die twee vind plaas (*ibid.*). Dit spreek egter vanself dat die gedominneerde sal probeer om hulle eie kultuurpatrone in die land teen die kultuur van die heersersgroep te handhaaf. Kulturele kommunikasie tussen persone uit stedelike en landelike omgewing het juis hierdie strewe gemeen: "The dynamic of such communication has been the struggle of a dominated people

to retain and even regain cultural autonomy through the strategic manipulation of colonial relations and the creation of unifying identities, perceptions, values and patterns of action" (Coplan, 1980: 21). Die 1987-kultuurkongres in Amsterdam, *Culture in Another South Africa* (Campschreur en Divendal, 1989), het die klem dan ook oorweldigend op populêre "people's culture" laat val. "The recognition of the liberatory force of progressive culture, *in itself*, with an emphasis on the fostering of the culture of the people, was confirmed beyond any doubt" (Gordimer, 1989: 12).

Al die sprekers wat tydens die Kaapse kultuurbewaringskongres oor die verhouding tussen kultuurbewaring en ideologie gepraat het, het hulle teen kulturele oorheersing uitgespreek en gevoel dat kultuurgroepe se kulturele waarneming van hulself die sleutel is tot wat in Suid-Afrika gebeur. Hulle het gevoel dat hierdie waarneming onderdruk kan word, soos in die onlangse geskiedenis van Suid-Afrika gebeur het vanweë die monopolie van politieke mag wat op 'n hegemoniese wyse uitgeoefen is (Coetzee en Van der Waal, 1988: 89).

Hoewel populêre kultuur 'n hooffaktor in die verset teen politieke en ideologiese beheer kan wees, wys Bennett (1986: xi-xii) daarop dat die bestudering van populêre kultuur die afgelope tyd nie meer slegs negatief gerig is nie, maar die terrein van 'n positiewe politieke betrokkenheid geword het. Die bestudering van rolprente, populêre musiek, sport, subkulture van die jeug en ander kulturele vorme het volgens hom heelwat lig op breë sosiale en politieke prosesse gewerp.

Diegene wat hulle beywer vir groter kulturele mag vir gewone mense buite die magstrukture, soos mev. Barbara Masekela, kultuurhoof van die ANC (1989), heg besonder positiewe waardes aan populêre kultuur. Die kultuur van die breë gemeenskap het nie slegs die vermoë om te mobiliseer nie, maar ook om te transformeer, sublimeer en inligting oor te dra. Volgens haar word dit nie as 'n bedreiging gesien nie omdat dit ook vermaak en mense nie op die verdediging plaas nie. Volgens 'n oorsig oor die kultuurtoneel in die townships (Anon., 1988) word die karige formele kunssopleiding vir swartes sedert die begin van hierdie dekade orals aangevul deur kultuursentra, waarvan die werkzaamhede dikwels in kerksale begin. Orkeste en toneelgroepe tree soms in die strate op en in 1985 het die jeug met die ryklik versierde "people's parks" begin. Die groot dinamiek wat toneelgroepe soos die Cape Flats Players in die Wes-Kaap openbaar, laat min twyfel oor die lewenskragtigheid van talle soorte populêre kultuur.

Viool en voorlaaier: Kultuurstudie in 'n Rome wat brand

In die strewe om "kultuur te lees" kan kultuurstudie hom klaarblyklik met vrug besig hou met die ontleding van kodes soos geopenbaar in graffiti, plakkate, slagspreuke, boodskappe op T-hemde en ander "nederige" dog potensieel kragtige verskynsels. Navorsing is ook nodig oor die wyse waarop iets soos populêre teater ingespan kan word om gesondheidsvoortligting te doen, werkers op te lei, industriële en geregtelike verskille te besleg, geletterdheid te bevorder en mondelinge tradisies te laat herleef - ondernemings wat al groot sukses in streke soos Suid-Amerika opgelewer het.

Die soort verset wat deur populêre kultuur verwoord kan word, word duidelik geillustreer in die "alternatiewe" musiek- en literêre produkte van kunstenaars soos Johannes Kerkorrel en André Letoit, asook die propagering van 'n "alternatiewe" Afrikaans deur veral Kaapse taalkundiges. Hierdie pogings om die taal- en kultuurvorme van die breë laag van die bevolking erken te kry, is in 'n sekere sin vergelykbaar met die vroeëre verset van die Swart Bewussynsbewegings. Hierdie belangrike manifestasies van verset kan vanuit die sisteemteorie verklaar word as strategieë om die sisteemgrense verskuif te kry, maar dit wil voorkom asof 'n sistemiese balans telkens rondom die middelpunt van groter demokratisering bewaar word. Daar is in elk geval min twyfel dat daar die afgelope jare 'n veel demokratieser benadering teenoor Afrikaans, Suid-Afrikaanse Engels en die onderskeie kunste is. Wanneer individuele styl en voorkeure eerbiedig word, is daar minder bedreigings vir sisteemkerns.

Dit verbaas nie dat so min van die veelvuldige populêre kultuurbedrywighede in die media weerspieël word en dat ewe min ter bevordering daarvan gedoen word nie. Dit druis teen die aard van populêre kultuur in om te veel georganiseer en ondersoek te word, ook omdat dit so nou met die persoonlike en alledaagse lewe saamhang. Daar is nietemin veel meer kennis oor die terrein by 'n hele reeks belanggroeppe nodig: die media, wat elitekultuur op 'n byna eksklusiewe wyse bevoorreg, kultuurbewaring- en -bevorderingsinstansies, die streekrade vir die uitvoerende kunste, groot maatskappye, wie se werkersbelange ook ter sake is, opvoedkundige en politieke owerhede, en so meer. Die doelbewuste bevordering van populêre kultuur, veral deur instansies soos die Afrikaanse Taal- en Kultuurvereniging, het al skouspelagtige resultate opgelewer, veral ten opsigte van gewilde musiek en letterkunde.

5.6 Kultuur en verandering

Die volgende terrein, naamlik die rol van kultuur in verandering, is reeds aangeraak. Kultuur is sowel 'n begeleier as 'n spieëlbeeld van verandering wat die omvorming van hele gemeenskappe veral sedert die Tweede Wêreldoorlog kenmerk. Daar bestaan spanning tussen die magte wat kultuur as kommoditeit en massaproduct bevorder, en dié wat vir die vinnige vermeerdering van kultureel heterogene vorme verantwoordelik is. "Openbare kultuur" word 'n belangrike studieterrein namate transnasionale verhoudings, die dialoog tussen die elite en die massa, en sosiale transformasies daardeur medebepaal word.

Ook in Suid-Afrika is "Westerse" kultuur omvorm deur ingrypende veranderingsprosesse soos verstedeliking, industrialisering, 'n neiging tot universalisme en die manipulasie van waardes deur middel van die media en populêre kultuurvorme soos byvoorbeeld pop musiek en "seep"-operas. Die bekende tiperings van Westerse en Afrika-kulture verloor toenemend hulle geldigheid in die lig van die oorgange tussen landelike na stedelike, industriële na post-industriële en "volks-" na "massa"-kultuurvorme.

'n Plaaslike situasie maak dit noodsaaklik dat die dialoog oor kultuur in ander terme gevoer sal moet word as dié wat in die verlede op 'n parogiale wyse deur volkekundiges, historici en letterkundiges gebruik is. Die Afrika-gerigte kulturele imperatiewe wat volgens Tomaselli en Ramgobin (1988: 116-117) byvoorbeeld die meeste aandag in 'n post-apartheid Suid-Afrika gaan opeis, is die volgende: die eksklusieve swartbewussyn-uitgangspunte; die klassepsiese werkersgroeperings, teoretiese posisies rondom die klassestryd; die Congress-beweging met Charteristiese ideale en die dominasie van die staat-kapitalistiese bondgenootskap. Dit is duidelik dat ideologiese en ekonomiese belangte die dryfkrag agter hierdie soort kulturele formasies is.

Een van die grootste uitdagings vir kultuurstudie is die beskrywing van die proses van kulturele rekonstruksie, wat in 'n groot mate ook 'n terugkeer na Afrika-wortels behels. Die mondelinge tradisies van die meeste inheemse tale sal 'n sentrale posisie in die proses van rekonstruksie kry. Dit is nie slegs belangrik vir geletterdheidsbevordering nie, maar ook vir 'n nuwe soort kulturele en literêre geletterdheid wat 'n waardering vir elementêre kunsvorme en die geskiedenis van gewone mense behels. Vir 'n nuwe, holistiese blik op 'n gemeenskaplike kulturele verlede is die groot kulturele bydrae van die slawebevolking aan die Kaap byvoorbeeld van groot belang.

Viool en voorlaaier: Kultuurstudie in 'n Rome wat brand

Terwyl 'n revisionistiese sosiale geskiedskrywing in sommige gevalle reeds goed op dreef is, is 'n kulturele herkontekstualisering deur middel van diéselfde soort geskiedskrywing vir kultuur en die kunste nou nodiger as ooit tevore. Kanoniseringsbeginsels soos blank- en Westers-gesentreerdheid, elitisme, periodisering en oorspronklikheid sal bevraagteken moet word, en die prosesse van konteks- en tydgebonden betekenisgewing sal groter erkenning moet kry (Malan, 1989, ten opsigte van literatuurgeskiedskrywing).

Die kulturele herpositionering van veral groepe buite die intellektuele magsverhoudings sal 'n belangrike onderbou vir toekomstige kultuurstudie wees. Volgens Le Cordeur (1985) is min van die eietydse Suid-Afrikaanse geskiedenis vir 'n huidige geslag relevant, veral omdat die ou liberale en nasionale paradigmas bevraagteken word. Daar bestaan volgens hom 'n dringende behoefte aan 'n nuwe geskiedenis waarin veral swartes hulle regmatige rol sal kry en die konsep van 'n "people's history" speel uiteraard 'n belangrike rol. Hoewel Davenport (1988: 103) hiermee saamstem, waarsku hy nogtans teen die gevaar van 'n populistiese oorvereenvoudiging en die moontlikheid dat een stel halwe waarhede en valse voorstellings vir ander verruil sal word. Dieselfde soort bedenkings het trouens kon geld vir dié soort kultuurstudie waarin populêre kultuur so 'n bevoorregte posisie verkry dat die natuurlike hoog/laag-onderskeidinge wat wêreldwyd bestaan, genegeer word en hoe kultuur trouens as "snobisties" gebrandmerk word.

Hoewel daar tot dusver hoofsaaklik op die positiewe veranderingspotensiaal van kultuur gewys is, moet ook kennis geneem word van 'n kontra-kultuurbeweging wat juis teen kultuur gekant is omdat dit so min doen om onmenslikheid aan bande te lê en ook as gevolg van die diepgesetelde teenstrydighede in kultuur self, wat selfs tot barbaarsheid lei (De Beer, 1985: 85). Dit is inderdaad so dat kultuur ook, nes die menslike natuur, parodokse, negatiwiteit en teenstrydighede in hom huisves. Dit kan miskien die duidelijkste gesien word in verband met een van die grootste kulturele traumas wat die Suid-Afrikaanse samelewing gekenmerk het, naamlik verstedeliking en die waardebotsings wat metakkulturasie gepaard gaan. Dit bly 'n brandende vraagstuk hoe kultuur kan gedy in 'n situasie wat tereg 'n armoedekultuur genoem kan word.

5.7 Interkulturele kommunikasie en die rol van taal/tale

'n Navorsingsgebied met so 'n vanselfsprekende prioriteitswaarde dat dit min toelighting nodig het, is dié van interkulturele kommunikasie/verhoudings en

die rol van taal/tale. Daar is reeds gewys op die werklikheidskeppende en subjek-omskrywende rol van taal. Dit is juis hierdie rol wat dit onvermydelik gemaak het dat Afrikaans tans sy tweede "taalstryd" beleef en dat daar gepraat word van die bevryding van Afrikaans en selfs alternatiewe Afrikaans.

Interkulturele verhoudings word wêreldwyd as die basis van ernstige konflik in gemeenskappe erken (Retief, 1988: 183). Aan die ander kant het talte studies getoon dat hoe meer mense gemeen het, hoe minder ernstige kommunikasieontsporings of kulturele verdraaiings voorkom (Prosser, 1978: 6). Interkulturele navorsing het oorsee reeds baie bereik om begrip tussen kultuurgroeppe te verbeter.²⁷

Plaaslik is dit 'n groot probleem vir kultuurstudie dat die meeste klassifiserings van kultuurgroeppe as gevolg van apartheidsondekte gestereotipeer is en met agterdog bejeën word. Bepaalde algemene kulturele indelings word nietemin internasionaal gebruik: vergelyk die indeling in wêreldstreke, nasionaliteit, etniese en rassegroepe (byvoorbeeld swart Amerikaanse kultuur), sosiale subgroepe wat deur geslag, sosiale klas en streke bepaal word, en teenkulturele groepe soos die hippies (Gudykunst, 1984: 17). Die omskrywing van kulturele groeperings vanuit eietydse perspektiewe sal in 'n toekomstige Suid-Afrika toenemend belangrik word namate dit die basis van politieke magsgroeperings begin vorm.

Die uitgebreide navorsing oor interkulturele kommunikasie en verhoudings het in 'n groot mate in Suid-Afrika 'n stigma begin verkry omdat duidelik-omskreve groepe telkens veronderstel word en maar te dikwels aan konsepte soos "volk" en "stam" gekoppel word. Daar heers boonop agterdog oor die moontlikheid om ander kulture hoegenaamd vanuit 'n bepaalde kulturele waarneming te begryp. Berenson (1984: 43) wys veral op twee resente teorieë waarvolgens hierdie twyfel uitgespreek word, naamlik relativisme en die institusionele kunsteorieë. Hy meen nogtans dat daar natuurlike metodes is om die struikelblokke in die weg van begrip van ander kultuurvorme te demistifiseer, omdat enige interpretasie van hierdie aard reeds 'n mate van begrip van die betrokke lewenswyse wat uitgedruk word, behels.

Daar word vandag ook wyd aanvaar dat universele basiskategorieë soos metafore kruis- en interkulturele kommunikasie moontlik maak (kyk byvoorbeeld die werk van Fernandez, 1986). Metafore speel 'n sleutelrol om sin aan die alledaagse lewe te gee (Lakoff en Johnson, 1980). Daar wag aansienlike uitdagings vir kultuurstudie om die funksie van metafore rondom byvoorbeeld die stad plaaslik verder toe te lig.

Ideologie vind sy neerslag in taal en tekens (Bennett, 1981: 145) en daar kan dus nie veronderstel word dat 'n taal as 'n fenomeen of bepaalde tale buite die ideologiese arena is nie. Die "verpolitisering" van Afrikaans wat kommer in heelparty Afrikanerkringe veroorsaak, is 'n sprekende voorbeeld van die neerslag wat ideologie in taal vind. Die voorgestelde verskansing van taal- en kultuurregte in 'n handves van menseregte (Suid-Afrikaanse Regskommissie, 1989: 480) maak voorbereidende navorsing vir taalbeleid en -beplanning van die grootste belang vir 'n toekomstige Suid-Afrika. Hoewel heelwat navorsing van hierdie aard reeds vanuit verskillende ideologiese standpunte onderneem is,²⁸ is dit opvallend dat dit hoofsaaklik in die hande van die taalkundiges was en dat kulturele kontekstualisering min gedoen is. Soos met ander kulturele gemene delers is 'n volledige begrensing van groepe ook nie altyd by tale moontlik nie, soos blyk uit die ontstaan van omgangstale in swart woongebiede (Schuring, 1985).

5.8 Kulturele waardes en regte

Die glibberige terrein van waardes kan en mag nie vermy word nie. Dit is op interkulturele vlak waar waardes die duidelikste na vore kom. Dit spreek vanself dat alle waardes kultureel begrond is en ideologiese dryfkragte weer-spieël. Kultuurstudie is by uitstek daarop ingestel om waardes oor 'n wye front heen te ondersoek soos dit in die media, rolprente, populêre kunsvorme, modeverskynsels en so meer neerslag vind.

Die klem val sterk op waardes in 'n UNESCO-definisie van 1977 wat op 263 definisies van kultuur gebaseer is:

Culture is a dynamic value system of learned elements with assumptions and conventions, beliefs and rules permitting members of a group to relate to each other and to the world, and to communicate and develop their creative potential. (In: Trowbridge, 1988: 339)

Die blyk uit Joubert se ontleding van die plaaslike situasie rondom waardes soos gesien in 'n aantal dissiplines dat laasgenoemde nie los van ideologiese en kulturele kontekste, of van die alledaagse lewe, gesien kan word nie (1986: 51, 54). Vir Touraine is 'n sisteem van waardes gelyk aan 'n ideologie soos veral geopenbaar in die diskouers van die heersende klasse, en gekoppel aan kulturele oriënterings (*ibid.*: 74-75). Ook Parsons wil waardes huis uit 'n kul-

turele sisteem aflei (*ibid.*: 67, 71). Hiervolgens kan 'n stel oorheersende waardes plaaslik afgelei word (*ibid.*: 90).

Die Suid-Afrikaanse Regskommissie wys in hulle werkstuk (1989: 389-390) daarop dat die waardes of belangte van kultuur, taal en godsdienst wel binne 'n groep geopenbaar word, maar dat daar nie van groepsregte gepraat kan word nie. Die hantering van die konsep "groep" is van deurslaggewende belang vir die uiteindelike aanvaarbaarheid van 'n menseregte-handves, aangesien dit vanweë apartheidskondisionering groot agterdog veroorsaak. Ook op hierdie terrein kan kultuurstudie heelparty insigte bydra. Slegs die individu kan met sy of haar kreatiewe handeling kultuur skep; ook estetiese waardes is dus besonder belangrik (De Beer, 1985: 87).

Niks minder nie as 'n volledige heroriëntering ten opsigte van kulturele waardepolariteit is volgens 'n aantal museum- en kultuurkenners hier te lande nodig; voorbeeld van die "oue" teenoor die "nuwe" is: ouoritêr/gemeenskapsdeelnemend, neutraal/ideologies betrokke, Eurosentrismes/universalisties binne die konteks van Afrikanisme en objektief/refleksief (Tomaselli en Ramgobin, 1988: 120-121).

5.9 Tekstualiteit en kulturele geletterdheid

Die bestudering van tekste, tekstualiteit en daarmee saam kulturele geletterdheid is die volgende relevante navorsingsterrein. Johnson (1986: 295) wys op die onontbeerlike vaardighede wat die humaniora vir die formele beskrywing van kulturele vorme het; dit was nie toevallig dat kultuurstudie uit die literatuurstudie ontwikkel het nie. Hy wys egter tereg daarop dat die individuele teks slegs 'n middel tot kultuurstudie is, want die uiteindelike studie-objek, soos gesê, is die vorme waarvolgens mense lewe. Met die ruimer teksopvatting wat post-strukturalistiese teorieë gebring het, en wat die literatuurstudie finaal uit sy selfbeslotenheid bevry het, is dit ook geen probleem om by die individuele teks verby te beweeg nie.

Die metafoor van die teks is ideaal gesik om die klemplasing weg van die gedragswetenskappe, en veral die mag van die wetenskappe, in die rigting van 'n vrye interpretasieproses aan te dui. Soos Carey dit stel:

A cultural science of communication then views human behavior, or more accurately human action, as a text. Our task is to construct a "reading" of the text. The text itself is a sequence of symbols - speech, writing, gesture - that contains interpretations. Our

Viool en voorlaaier: Kultuurstudie in 'n Rome wat brand

task, like that of a literary critic, is to interpret the interpretations.

(In: Real, 1977: 239)

Hiervolgens kan die interpretasies wat mense aan hulle bestaan heg, op 'n sistematiese wyse na groter gehele herlei word. Die bestudering van bepaalde rituele, gedigte, liedere, danse, teorieë en mites kan dan saamvoeg om die volle verhoudings binne 'n kultuur of 'n totale lewenswyse te interpreteer.

Die belangrikste metafoor vir die gemeenskap self is binne die post-modernisme die teks, wat as 'n self-referensiële sisteem van tekens en "differences" beskou word, hoewel Clifford (1988: 38-39) kultuur self binne hierdie post-modernistiese konteks as 'n belangrike dog onontbeerlike probleem beskryf. Die benadering van kultuur as 'n teks stel die ondersoeker in staat om die uiterstes van holistiese en analitiese benaderings te vermy en kultuur as 'n reeks taalspele of morfologiese konfigurasies te sien (Gudykunst, 1984: 215-216).

Ongeletterdheid word as een van die groot vraagstukke in Suid-Afrika beskou, met meer as die helfte van die volwasse swart bevolking wat formeel as ongeletterd beskryf kan word. 'n Probleem wat egter hiermee verband hou, is die ewe groot gebrek aan "kulturele geletterdheid", dit wil sê die onvermoë om kultuur te "lees". Hierdie onvermoë is natuurlik geensins beperk tot sektore van die bevolking wat 'n lae onderrigpeil het nie. Debatte oor hierdie terrein begin by 'n bevraagtekening van die kanon van kulturele werke wat die sentrale erven van die Westerse beskawing uitmaak en voorgestel word as van "universelle" waarde. Daar word toenemend besef dat die waardes van bevoorregte groepe in die gemeenskap hierdeur beskerm word. Aan die ander kant word die bevoorregte posisie van taal, literatuur en teater as die media wat die geskikste is om beskawingswaardes te beliggaam, onder die soeklig geplaas. Die vaardighede wat met nuwer media soos die rolprent en televisie asook die sogenaamde populêre kultuur verbind word, kry wêreldwyd in eie reg groter erkenning. Selfs definisies soos teks, skrywer en gehoor as sentrale elemente in die produksie van kulturele betekenis en waardes word tans bevraagteken.

Debatte oor die struktuur en inhoud van kulturele vorme wat erkenning in die gemeenskap kry, is geensins van teoretiese en abstrakte aard nie. Hulle het belangrike implikasies vir die maniere waarop omskryf word wat dit beteken om 'n geletterde lid van die moderne gemeenskap te wees en vir die vaardighede wat die gemeenskap van sy opyoedkundige stelsels kan vereis ten

Viool en voorlaaier: Kultuurstudie in 'n Rome wat brand

einde alle landsburgers toe te rus as politieke deelnemers, lede van 'n arbeidsmag en deelgenote van 'n aantal kulturele identiteite.

Navorsing oor kulturele geletterdheid het veral waarde vir die media, opvoedkundiges, geletterdheidsbevorderaars, kulturele en kunstehekwagters en ander persone wat hulle met "openbare kultuur" bemoei.

METODOLOGIESE UITDAGINGS

Genoeg is reeds gesê om aan te toon voor watter enorme uitdagings en metodologiese probleme kultuurstudie in 'n land soos Suid-Afrika te staan kom. Inter- en multidissiplinêre spanwerk lyk na die enigste moontlikheid om die veelsoortigheid van die ondersoekterrein die hoof te bied. Die waarde van beperkte bydraes vanuit bepaalde dissiplines om onderdele te help interpreteer, mag egter nie onderskat word nie.

Vrae rondom die navorsers se eie morele en ideologiese posisie moet direk en eerlik aangespreek word. Die betreklik jong tradisie van kultuurstudie is gekenmerk deur 'n aanvoeling vir die gewone mens se bestaanstryd en die magte waaraan hy/sy uitgelewer is. Om aan die mens en sy inherente vermoëns te glo beteken in hierdie geval nie 'n weke humanisme nie; ook die liefde moet spiere hê.

Dit is waar dat daar 'n besondere empatie is met die klein mannetjie wat deur stemme, beelde, slagspreuke en geweरelope gehiet en gebied word. Die bevordering van demokratisering in hierdie land is egter eweseer gerig op die belang van persone wat wel toegang tot die magstrukture het en wat die reg het om te weet hoe hulle lewens beïnvloed en beheer word.

Nog 'n probleem wat in die oë gekyk moet word, is die ons/hulle-digotomie. Akademici en ander navorsers is byna sonder uitsondering op grond van hulle beroepsverbande deel van die hegemoniese magsblok; slegs 'n drastiese ingreep soos beroepsverandering of emigrasie kan iets daaraan verander. Die werklike toetsvraag is eerder watter ideologiese belang deur hulle gedien word.

Indien 'n mens 'n idealistiese kultuurperspektief het, wil jy graag glo dat kultuurstudie daartoe wil bydra om die ander met die self te verenig en so doende isolasie en vervreemding op te hef, om Lacan na te praat. Op die minste behoort die idealistiese doel van enige kultuurstudieprogram gestel te word as die grootste moontlike bevryding van die individu en die gemeenskap se denke oor die konteks waardeur hulle gevorm word en waaraan hulle help vorm gee, en daarvan saam die toekenning van soveel moontlike kulturele mag aan elke individu.

Viool en voorlaaier: Kultuurstudie in 'n Rome wat brand

Daar is waarskynlik iets te leer uit Tacitus se siening dat Nero, wat homself as 'n artistieke genie beskou het, Rome aan die brand laat steek en daarna die Christene daarvoor verantwoordelik gehou en vervolg het (Schaefer, Resnick en Netterville, 1970: 178). Selfs 'n kultuurskat soos Rome kan aan ideologiese belang geoffer word. Kultuur kan trouens 'n voorlaaier wees in die stryd teen diogene wat ons as ons vyande beskou, maar aan die ander kant is dit ook 'n wapen teen onkunde, onmin en onderdrukking. Dit kan die viool wees wat Nero argeloos bespeel, maar ook die instrument wat die pionier met hom saam die wildernis inneem om die edelste in homself te laat opklink. Die keuse is, gelukkig, meestal ons s'n.

VERWYSINGS

1. Die reikwydte van die gebied blyk reeds uit 'n aantal tydskrifte soos *Cultural Studies*, *Critical Inquiry*, *Public Culture*, *Cultural Critique*, *Education and Culture*, *Zeitschrift für Kulturaustausch*, *Critical Arts*, *Pretexts*, ensovoorts.
2. Vir die teks kyk Campschreur en Divendal (1989: 242-245).
3. In Coetzee en Van der Waal (1988).
4. Volgens 'n nie-wetenskaplike opname deur Brynard, 1988.
5. Marais, Malan en Wessels (1987).
6. 'n Verskeidenheid menings word in *The Sunday Star* van 1 November 1987 weergegee.
7. Byvoorbeeld Tomaselli (1989), Coplan (1985), Skawran (198.), medewerkers in Campschreur en Divendal (1989).
8. Kyk Smith (1987) vir 'n oorsig oor dié werkzaamhede.
9. Oor die verhouding tussen wetenskap en kultuur, kyk Holton (1967).
10. Oor die aard van "objektiwiteit" in hierdie verband, kyk Brown (1984).
11. Kyk byvoorbeeld Butler (1984).
12. Vir besprekings van kultuurdefinisies wat ter sake is, kyk Kroeber en Kluckhohn (1952), Shweden en Levine (1984), Schneider en Bonjean (1973, oor kultuur en die sosiale wetenskappe), Steiner (1978), Eliot (1963) en Thornton (1988).
13. Die terrein van kultuurstudie word onder andere behandel deur Punter (1986), Hall (1986), Tomaselli, Muller en Tomaselli (1988), Wuthnow *et al.* (1984).
14. Kyk die insiggewende historiese oorsig van Tomaselli (1985), wat hier beknop opgesom word.
15. Vergelyk die postmodernistiese benaderings van Murphey (1986), Foster (1985) en Nixon (1984) met die Marxistiese teorieë wat deur Nelson en Grossberg (1986) saamgevat word.

Viool en voorlaaier: Kultuurstudie in 'n Rome wat brand

16. Die werk en benaderings van die Eenheid word in 'n spesiale uitgawe ("Cultural Studies in South Africa") van *Journal of Communication Inquiry* (12: 1, Winter 1988) bespreek.
17. Byvoorbeeld Sharp en Boonzaier (1988), Coplan (1985), Tomaselli (1988), Du Preez (1983). Die EKUS-program het ontwikkel uit ondersoeke van Malan (1984, 1987, 1988), Malan en Malan (1989), Prinsloo (1984, 1989), Prinsloo en Malan (1988), Van der Waal in Coetze en Van der Waal (1988), Schuring (1985), ensovoorts.
18. Die konsep ideologie word goed bespreek deur Thompson (1984), Almeida (1983) en Lorrain (1979). Die verhouding tussen ideologie en die volgende is ook hier van belang: mag (Therborn, 1980), politiek (Benewick, 1973), protes (Rudé, 1980), die staat (Althusser, 1984), die werklikheid (McCarney, 1980) en dekonstruksie (Butler, 1984).
19. Vir ontledings van die plaaslike ideologiese faktore wat hier ter sprake is, kyk veral Leatt, Kneifel en Nürnberg (1986); oor die sosiale wetenskappe, Van Straaten (1987); oor die letterkunde, Petersen (1988); oor die media, Tomaselli (1982).
20. Die verhouding tussen kultuur en politiek word bespreek deur Barrell (1988), Kiernan (1989), Clifford en Marcus (1986); oor apartheid Norval (1986).
21. Oor die plaaslike apartheiddiskoers binne die konteks wat hier ter sake is, kyk Thompson (1985), Brink (1970, 1983, 1985), Sole (1983).
22. Die diskopersbenadering word behandel deur Sherzer (1987), Wodak (1988), Fowler (1981), Foucault (1980) en ander.
23. Kyk byvoorbeeld Sole (1983, 1984), Chapman (1988), 'n aantal artikels in Malan (1987).
24. Dit word bespreek deur Cabral (1980) en plaaslik in Campschreur en Divendal (1989), Kavanagh (1985, veral oor teater), Coplan (1985), Bauer en Powell (1986), en Tomaselli (1988a).
25. Byvoorbeeld Cronin (1985), Gwala (1989), Brink (1985: 155).

26. Kyk byvoorbeeld Bennett, Mercer en Woollacott (1986); oor die verhouding tussen hegemonie en massakultuur, Gottdiener (1985); oor massakultuur in die VSA, Rosenberg en White (1966); oor visuele kultuur, Silbermann en Dyrhoff (1986), ensovoorts.
27. Vergelyk teoretiese en metodologiese oorsigte soos dié van Gudykunst (1983,1984), Brunt en Enoninger (1985), Sarbaugh (1987) en Retief (1988).
28. Dié diskfers word weerspieël in Du Plessis en Du Plessis (1987), Prinsloo en Malan (1988), Ndebele (1987), ensovoorts.

BIBLIOGRAFIE

- ALMEIDA, ONESIMO. 1983. *The concept of ideology. A critical analysis.* Ann Arbor: University Microfilms International.
- ALTHUSSER, LOUIS. 1971. *Essays on ideology.* London: Verso.
- ALTHUSSER, LOUIS. 1976a. *Essays in self-criticism.* London: NLB.
- ALTHUSSER, LOUIS. 1976b. *Positions.* Paris: Editions Socrates.
- ALTSCHULL, J.H. 1984. *Agents of power.* New York: Longman.
- ANCHOR, ROBERT. 1978. *The modern Western experience.* Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- ANON. 1977. Mayibuye: Cultural weapon of the ANC. *Sechaba*, 11(3):41-45.
- ANON: 1988. Arts for the people. *New Nation*, 3(2):10.
- ANON: 1989. Using culture as a weapon ... enough to blow the mind. *Akal*, 1(2):4-5.
- APPLEYARD, BRYAN. 1984. *The Culture Club. Crises in the arts.* London: Faber & Faber.
- BARRELL, JOHN. 1988. *Poetry, language and politics.* New York: Manchester University Press.
- BARRETT, MICHELE. 1979. Representation and cultural production. In: Barrett; Corrigan; Kuhn; Wolfe: pp. 9-24.
- BARRETT, MICHELE; CORRIGAN, PHILIP; KUHN, ANNETTE; WOLFE, JANET. 1979. *Ideology and cultural production.* London: Croom Helm.
- BARTHES, ROLAND. 1981. Introduction to the structural analysis of narratives. In: Bennett; Martin; Mercer; Woollacott: pp. 165-184.
- BARTHES, ROLAND. 1982. *Mythologies.* New York: Hill & Wang.
- BASSON, JACOBUS JOHANNES. 1988. Finansiering: 'n Vergelyking tussen natuur- en kultuurbewaring. In: Coetzee; Van der Waal: 413-428.

- BAUER, CHARLOTTE; POWELL, IVOR. 1986. Culture as you don't see it at the city hall. *Weekly Mail*, 21 November.
- BENEWICK, R.; BERKI, R.N.; PAREEH, B. (eds.). 1973. *Knowledge and belief in politics: The problem of ideology*. New York: Saint Martins.
- BENNETT, TONY. 1986a. Introduction: Popular culture and the turn to Gramsci. In: Bennett; Mercer; Woollacott: pp. vii-xi.
- BENNETT, TONY. 1986b. The politics of the 'popular' and popular culture. In: Bennett; Mercer; Woollacott: pp. 6-21.
- BENNETT, T., MARTIN, Y.; MERCER, C.; WOOLLACOTT, J. (eds.) 1981. *Culture, ideology and social process. A reader*. London: Othen.
- BENNETT, T.; MERCER, C.; WOOLLACOTT, J. (eds.). 1986. *Popular culture and social relations*. Milt Keynes, Philadelphia: Open University Press.
- BERENSON, FRANCIS. 1984. Understanding art and understanding persons. In: Brown, S.C. (red.). 1984. *Objectivity and cultural divergence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BERGER, A. 1984. *Signs in contemporary culture: An introduction to semiotics*. New York & London: Longman.
- BERNSTEIN, A. 1983. *Beyond objectivism and relativism. Science, hermeneutics and praxis*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- BACHNER, S. 1982. *Cultures in contact*. Oxford, Frankfurt: Pergamon.
- BOONZAIER, EMILE; SHARP, JOHN (eds.). 1988. *South African keywords: The uses and abuses of political concepts*. Cape Town: David Philip.
- BRENKMAN, JOHN. 1987. *Culture and domination*. Ithaca: Cornell University Press.
- BRINK, ANDRÉ. 1970. *Some aspects of culture and apartheid*. Spro-cas Publication no. 1. Johannesburg: Spro-cas.
- BRINK, ANDRÉ. 1983. *Mapmakers. Writing in a state of siege*. London: Faber & Faber.
- BRINK, ANDRÉ P. 1985. *Literatuur in die strydperk*. Kaapstad: Human & Rousseau.

- BROWN, S. (red.). 1984. *Objectivity and cultural divergence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BRUNT, R.; ENONINGER, W. (eds.). 1985. *Interdisciplinary perspectives at cross-cultural communication*. ASSK Band 2. Aachen: Rader Verlag.
- BRYNARD, KARIN. 1988. O, Boereplaas, Hexanië, Azanië. *De Kat Februarie*, 29-31.
- BUIKS, P.; KWANT, R. 1981. *Cultuursociologie. Een perspectief op cultuurvorming, cultuurbeweging en cultuurbeleid*. Brussel: Sansom.
- BUTLER, CHRISTOPHER. 1984. *Interpretation, deconstruction and ideology*. Oxford: Clarendon.
- CABRAL,AMILCAR. 1980. *Unity and struggle*. London: Heineman.
- CAMPSCHREUR, WILLEM; DIVENDAL, JOOST (eds.). 1989. *Culture in another South Africa*. London: Zed.
- CASMIR, F. 1978. *Intercultural and international communication*. Washington D.C.: University Press of America.
- CHAPMAN, MICHAEL. 1988. The liberated zone: The possibilities of imaginative expression in a state of emergency. *English Academy Review*, 5:23-52.
- CHAPMAN, MICHAEL; GARDNER, COLIN; MPHAHLELE, ESKIA (eds.). 1989. *Guide to South African English literature*. Johannesburg: Ad Donker.
- CLARKE, JOHN *et al*: 1981. Sub-cultures, cultures and class. In: Bennett; Martin; Mercer; Woollacott: pp. 53-80.
- CLARKE, J.; CRITCHER, C.; JOHNSON, R. (eds.). 1979. *Working class culture: Studies in history and theory*. London: Hutchinson.
- CLIFFORD, JAMES. 1988. *The predicament of culture: Twentieth century ethnography, literature and art*. Cambridge: Harvard University Press.
- CLIFFORD, JAMES; MARCUS, GEORGE E. (eds.). 1986. *Writing culture: The poetics and politics of ethnography*. Berkeley: University of California Press.
- COETZEE, INGRID; VAN DER WAAL, GERHARD-MARK (eds.). 1988. *Kultuurbewaring: Veranderende konteks en uitdagings. Verrigtinge van*

die Suid-Afrikaanse Konferensie oor Kultuurbewaring. Kaapstad 6-10 Junie 1988/The Conservation of culture: Changing context and challenges. Proceedings of the South African Conference on the Conservation of Culture, Cape Town 6-10 June 1988. Pretoria: Konferensie-Organiseerders.

COLLINS, R.; CURRAN, J.; GARNHAM, N.; SCANNELL, P.; SCHLESINGER, P.; SPARKS, C. (eds.). 1986. Media, culture and society. London: Sage.

CONNELL, A. 1984. Why culture? *Scenaria*, 47(15):3.

COPLAN, DAVID. 1980. The emergence of African working-class culture: Some research perspectives. *Africa Perspective* 16:10-23.

COPLAN, DAVID. 1985. In township tonight! Black city music and theatre in South Africa. Johannesburg: Ravan.

COUSINS, M.; HUSSAIN, A. 1984. Michel Foucault. New York: St Martin's.

CRONIN, Jeremy. 1985. Towards a national culture. Oedipus, an albino and others. *Stet*, 3(2):16-17.

CURRAN, J.; GUREVITCH, M.; WOOLLACOTT, J. (eds.). 1979. Mass communication and society. London: Arnold.

D'ANDRADE, R. 1984. Cultural models and person perception. Washington, D.C. Progress report to the Anthropology program. National Science Program.

DAVENPORT, RODNEY. 1988. History in South Africa in the 1980s: Why bother about it? *South Africa International* 19(2):96-104.

DAVIES, Tony. 1986. Education, ideology and literature. In: Bennett; Mercer; Woollacott: pp. 251-260.

DRAFT CONSTITUTION OF THE ANC. 1989. In: Campschreur; Divendal: pp. 246-249.

DE BEER, C.S. 1985. Filosofie en kultuur. *Suid-Afrikaanse Tydskrif vir Wysbegeerte* 4(3):84-92.

DU PLESSIS, H.; DU PLESSIS, T. (eds.). 1987. Afrikaans en taalpolitiek. Pretoria: HAUM.

Viool en voorlaaier: Kultuurstudie in 'n Rome wat brand

- DU PREEZ, J.M. 1983. *Africana Afrikaner: Meestersimbole in Suid-Afrikaanse skoolhandboeke*. Alberton: Librarius.
- EAGLETON, TERRY. 1976. *Criticism and ideology: A study in Marxist literary theory*. London: Verso.
- EICHBAUM, JULIUS (red.) 1986. The arts in South Africa - a force for social change. *Scenaria* (special issue), 15 May:3-8.
- ELIOT, T.S. 1963. *Notes towards the definition of culture*. London: Faber & Faber.
- ESCHBACH, A.; KOCH, W.A. (eds.). 1987. *A plea for cultural semiotics*. Bochum: Brockmeyer.
- EWEN, S. 1976. *Captains of consciousness: Advertising and the social roots of the consumer culture*. New York: McGraw-Hill.
- FERNANDEZ, JAMES. 1986. *Persuasions and performances: The play of tropes in culture*. Bloomington: Indiana University Press.
- FITZGERALD, PATRICK. 1989. The struggle against cultural racism. In: Campschreur; Divendal: pp. 160-169.
- FOSTER, H. 1985. *Postmodern culture*. London: Pluto.
- FOUCAULT, MICHEL. 1972. *The archeology of knowledge*. New York: Random House.
- FOUCAULT, MICHEL. 1973. *The order of things*. New York: Random House.
- FOUCAULT, MICHEL. 1977. *Language, counter-memory, practice*. New York: Cornell University Press.
- FOUCAULT, MICHEL. 1980. *Power/knowledge. Selected interviews and other writings*. New York: Harvest.
- FOUCAULT, MICHEL. 1981. *Untying the text*. London: Routledge & Kegan Paul.
- FREDMAN, S. 1983. *The narrow margin. How black and white South Africans view change*. Cape Town: David Philip.
- FROMM, ERICH. 1979. *To have or to be?* Harmondsworth: Penguin.

Viool en voorlaaiers: Kultuurstudie in 'n Rome wat brand

- GADAMER, H-G. 1982a. *Lectures on philosophical hermeneutics*. Nuwe reeks nr 185. Pretoria: Universiteit van Pretoria.
- GADAMER, H-G. 1982b. Culture and words - from the point of view of philosophy. *Universitas* 24(3):179-189.
- GADAMER, H-G. 1986. *Reason in the age of science*. Cambridge (Ma): MIT.
- GAMST, F.C.; NORBECK, E. (eds.). 1976. *Ideas of culture. Sources and uses*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- GARBERS, J.G. 1988. Hoofrede: Kultuurbewaring binne 'n dinamiese multikulturele Suid-Afrika/Keynote address: Culture conservation in a dynamic multi-cultural South Africa. In: Coetze; Van der Waal: pp. 9-26.
- GARNHAM, N. 1983. Towards a theory of cultural materialism. *Journal of Communication* 33(3):314-329.
- GERWEL, G.J. 1984. *The politics of language and literary studies*. Intreerede, Universiteit van Wes-Kaapland. Bellville: UWK.
- GIBBONS, A. 1985. *Information, ideology and communication*. Lanham, MD: University Press of America.
- GILIOMEE, H.; ADAM, H. 1981. *Afrikanermag. Opkoms en toekoms*. Stellenbosch: Universiteitsuitgewers.
- GLENN, E.S.; GLENN, C.G. 1982. *Man and mankind: Conflict and communication between cultures*. Norwood, N.J.: Ablex.
- GORDIMER, NADINE. 1989. The value of a conference. In: Campschreur; Divendal, pp. 10-12.
- GOTTDIENER, M. 1985. Hegemony and mass culture: A semiotic approach. *American Journal Society*, 90(5):979-1001.
- GOULDNER, ALVIN. 1976. *The dialectic of ideology and technology: The origins, grammar and future of ideology*. London: Macmillan.
- GRAMSCI, ANTONIO. 1971. *Selections from the prison notebooks of Antonio Gramsci*. New York: International.
- GRIPSRUD, J. 1989. "High culture" revisited. *Cultural Studies*: 194-207.
- GROSSBERG, LARY. 1984. Strategies of Marxist cultural interpretation. In: Nelson; Grossberg: pp. 392-421.

Viool en voorlaaiers: Kultuurstudie in 'n Rome wat brand

- GUDYKUNST, W.B. 1983. *Intercultural communication theory. Current perspectives.* Beverly Hills: Sage.
- GUDYKUNST, W.B. 1984. *Methods for intercultural communication research.* Beverly Hills: Sage.
- GUREVITCH, M.; BENNETT, T.; CURRAN, J.; WOOLLACOTT, J. 1982. *Culture, society and the media.* London: Methuen.
- GWALA, MAFIKA. 1989. Mafika Gwala: Towards a national culture. Interviewed by Thengamehlo Ngwenya. *Staffrider*, 8(1):69-74.
- HABERMAS, JÜRGEN. 1979. *Communication and the evolution of society.* Boston: Beacon.
- HABERMAS, JÜRGEN. 1983. *The theory of communicative action.* 2 dele. Boston: Beacon.
- HADJINICOLAOU, NICOS. 1973. *Art history and class struggle.* London: Pluto
- HALL, JOHN. 1979. *The sociology of literature.* London: Longman.
- HALL, STUART. 1981. Cultural studies: Two paradigms. In: Bennett; Martin; Mercer; Woollacott: pp. 19-38.
- HALL, STUART. 1985. Signification, representation, ideology: Althusser and the post-structuralist debates. *Critical Studies in Mass Communication*, 2(2):87-114.
- HALL, STUART. 1986. Popular culture and the state. In: Bennett; Mercér; Woollacott: pp. 22-49.
- HALL, S.; HOBSON, D.; LOWE, A.; WILLIS, P. (eds.). 1980. *Culture, media, language.* London: Hutchinson
- HARKER, D. 1980. *One for the money: Politics and popular song.* London: Hutchinson.
- HOCHHOLZER, H. 1982. Weltweite Kulturprobleme und die gegenwärtige Situation. *Universitas* 37(4), April:337-342;
- HOFMEYER, J.H. 1988. *Kultuurbewaring: 'n venster tot ons motiverende mites/Culture conservation: A window to our motivating myths.* In: Coetzee; Van der Waal: pp. 128-140.

- HOGGART, R. 1972. *On culture and communication*. New York: Oxford University Press.
- HOLTON, GERALD. 1967. *Science and culture*. Boston: Beacon Press.
- HOOFKOMITEE: RGN-ONDERSOEK NA TUSSENGROEPVERHOUDINGE. 1985. *Die Suid-Afrikaanse samelewing: werklikhede en toekomsmoontlikhede*. Pretoria: RGN.
- JOHNSON, RICHARD. 1979a. Histories of culture/theories of ideology: Notes on an impasse. In: Barrett; Corrigan; Kuhn; Wolfe: pp. 49-78.
- JOHNSON, RICHARD. 1979b. Three problematics: Elements of a theory of working class culture. In: Clarke; Critcher; Johnson.
- JOHNSON, RICHARD. 1986. The story so far: And further transformations? In: Punter: pp. 227-313.
- JOUBERT, DIAN. 1986. *Waardes: Navorsing, metodologie en teorie*. Pretoria: RGN.
- KAMPF, L.; LAUTER, P. 1973. *The politics of literature*. New York: Vintage.
- KAPLAN, DAVID; MANNERS, ROBERT A. 1972. *Culture theory*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.
- KAVANAGH, ROBERT MSHENGU. 1985. *Theatre and cultural struggle in South Africa*. Cape Town: David Philip.
- KIERNAN, V.G. 1989. *Poets, politics and the people*. London: Verso.
- KROEBER, A.L.; KLUCKHOHN, C. 1952. *Culture: A critical review of concepts and definitions*. *Papers of the Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology*, 47:3-223.
- KUHN, T.S. 1970. *The structure of scientific revolutions*. Chicago: Chicago University Press.
- KUNENE, D.P. 1986. Language, literature and the struggle for liberation in South Africa. *Staffrider*, 6(3):36-47.
- LACAN, J. 1968. *Language of the self: The function of language in psycho-analysis*. Baltimore: Johns Hopkins
- LAKOFF, GEORGE; JOHNSON, MARK. 1980. *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.

- LANDMAN, WILLEM. 1988. Culture conservation and values in society: Who values what? In: Coetzee; Van der Waal: pp. 95-104.
- LARRAIN, JORGE. 1979. *The concept of ideology*. London: Hutchinson.
- LEATT, JAMES; KNEIFEL, THEO; NÜRNBERGER, K. (eds.). 1986. *Contending ideologies and South Africa*. Kaapstad en Johannesburg: David Philip.
- LE CORDEUR, B.A. 1985. The reconstruction of South African history. *South African Historical Journal*, 17:1-10.
- LEVINE, LAWRENCE W. 1988. *Highbrow/lowbrow: The emergence of cultural hierarchy in America*. Cambridge: Harvard University Press.
- LOTMAN, J.M. 1979. Problems in the typology of culture. In: Winner, I.; Umiker-Sebeok, J. (eds.). *Semiotics of culture*. The Hague: Mouton.
- LOWE, GARY R. 1987. The communications challenge of a post-apartheid South Africa: The intercultural agenda. *International Journal of Intercultural Relations*, 11(3):265-278.
- MAIN COMMITTEE - HSRC INVESTIGATION INTO INTERGROUP RELATIONS. 1985. *The South African society. Realities and future prospects*. Pretoria: HSRC.
- MALÁN, CHARLES. 1984. *Die tipering van rasseverhoudinge in en om die letterkunde*. Ongepubliseerde RGN-verslag.
- MALAN, CHARLES (red.). 1987. *Race and literature/Ras en literatuur*. Pinetown: Owen Burgess.
- MALAN, CHARLES. 1988. Die ontluistering van kulturele mites by Uys Krige as dramaturg. In: Kannemeyer, J.C.(red.). *Die veelsydige Krige*. Kaapstad: Human & Rousseau: pp. 57-67.
- MALAN, CHARLES. 1989. Op weg na 'n rasional vir 'n Suider-Afrikaanse literatuurgeskiedskrywing. Ongepubliseerde SENSAL-werksdokument.
- MALAN, CHARLES; MALAN, EUNICE. 1989. Jim comes to John's Jo'burg: an intercultural investigation into the city as metaphor in the fifties. Referaat gelewer by die RGN-konferensie oor Kennis en Metode, Pretoria, 25-28 Januarie.
- MALAN, CHARLES; SMIT, BARTHO (eds.). 1985. *Skrywer en gemeenskap*. Pretoria: HAUM-Literêr.

- MARAIS, H.C.; MALAN, C.W.; WESSELS, A. 1987. *Nasionale simbole in die RSA.* RGN-nuusbrief 177. Pretoria: RGN.
- MASEKELA, BARBARA. 1989. Ongepubliseerde onderhou met Charles Malan, Victoria Falls, 11 Julie.
- MASILELA, N. 1988. Establishing an intellectual bridgehead. In: Tomaselli 1988: pp. 1-4.
- MAYOR, F. 1988. The world decade for cultural development. *The Courier*, November: 5-6.
- McCARNEY, JOE. 1980. *The real world of ideology.* Brighton, Sussex: Harvester.
- MERCER, C. 1986. That's entertainment: The resilience of popular forms. In: Bennett; Mercer; Woollacott: pp. 177-195.
- MULLER, JOHAN; TOMASELLI, KEYAN; G.; TOMASELLI, RUTH E. 1988. The lineage of contemporary cultural studies. A brief historical examination. In: Tomaselli: pp. 12-31.
- MULLER, JOHAN. 1988. Culture, society and education in South Africa. In: Tomaselli: pp. 50-75.
- MURPHY, J.W. 1986. Cultural manifestations of postmodernism. *Philosophy Today*, 30(4):346-359.
- NDEBELE, NJABULO. 1987. The English language and social change in South Africa. *The English Academy Review*, (4):13-25.
- NELSON, C.; GROSSBERG, L. (eds.). 1986. *Marxism and the interpretation of culture.* Urbana-Champaign: University of Illinois Press.
- NIXON, R. 1984. Approaching post-modernism: Issues of culture and technology. *Critical Arts*, 3(2): 25-35.
- NORVAL, A.J. 1986. The construction of social identities and political frontiers in apartheid discourse (1958-1978). MA Dissertation. Essex: University of Essex.
- NKOSI, LEWIS. 1988. Resistance and the crisis of representation. In: *South African literature: From popular culture to the written artefact:* pp. 39-51.
- PERKINS, T.E. 1979. Rethinking stereotypes. In: Barrett: pp. 135-159.

Viool en voorlaaier: Kultuurstudie in 'n Rome wat brand

- PETERSEN, KIRSTEN HOLST. (red.). 1988. *Criticism and ideology*. Second African Writers' Conference. Stockholm 1986. Uddevalla: Bohusläningens Boktryckeri AB.
- PRINSLOO, K.P. 1984. *Die rol van taal in tussengroepverhoudinge in Suid-Afrika, met besondere verwysing na taalbeplanning*. Pretoria: RGN.
- PRINSLOO, K.P. 1989. The cultural dimension of change in contemporary South Africa. Referaat gelewer tydens simposium oor Institutional Transition in Changing Societies: The Case of Taiwan and South Africa. Taipei, 19 Januarie.
- PRINSLOO, K.P.; MALAN, CHARLES. 1988. Cultures in contact: Language and the arts in South Africa. In: Marais, H.C. (red.). *South Africa: Perspectives on the future*. Pinetown: Owen Burgess: pp. 257-282.
- PRIOR, ANDREW (red.). 1982. *Catholics in apartheid society*. Cape Town: David Philip.
- PROSSER, M.H. 1978. *The cultural dialogue. An introduction to intercultural communication*. Boston: Houghton Mifflin.
- PUNTER, D. (red.). 1986. *Introduction to contemporary cultural studies*. London: Longman.
- RADER, M.; JESSUP, B. 1976. *Art and human values*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- REAL, M.R. 1977. *Mass-mediated culture*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- RETIEF, ALEXIS. 1988. *Method and theory in cross-cultural psychological assessment*. Pretoria: Human Sciences Research Council.
- RICOEUR, P. 1981. *Hermeneutics and the human sciences: Essays on language, action and interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ROSENBERG, B.; WHITE, D.M. 1966. *Mass culture. The popular arts in America*. London: Collier-Macmillan.
- RUDÉ, GEORGE (red.). 1980. *Ideology and popular protest*. London: Lawrence & Wishart.
- SAMOVAR, L.A.; PORTER, R.E. 1976. *Intercultural communication: A reader*. Belmont, California: Wadsworth.

Viool en voorlaaier: Kultuurstudie in 'n Rome wat brand

- SARBAUGH, L.E. 1987. *Intercultural communication*. New Jersey: Hagden.
- SCHAEFER, L.F.; RESNICK, D.P.; NETTERVILLE, G.L. 1970. *The shaping of Western civilization*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- SCHNEIDER, L.; BONJEAN, C.M. (eds.). 1973. *The idea of culture in the social sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SCHURING, G.K. 1985. *Kosmopolitiese omgangstale: die aard en funksie van Pretoria-Sotho en ander Koïne-tale*. Pretoria: RGN.
- SHERZER, JOEL. 1987. A discourse-centered approach to language and culture. *American Anthropology*, 89(2): 295-307.
- SHWEDER, RICHARD A.; LEVINE, ROBERT A. (eds.). 1984. *Culture theory: Essays on mind, self, emotion*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SILBERMANN, A.; DYRHOFF, H.-D. 1986. *Comics and visual culture*. München: K.G. Saur.
- SITAS, ARI. 1986. Culture and production. The contradictions of working class theatre in South Africa. *Africa Perspective*, 1(1, 2): 84-104.
- SMITH, JULIAN. 1987. Kontemporêre swart Afrikaanse gemeenskaps-toneelaktiwiteit in die Kaapse Skiereiland: 'n Ideologies-kritiese besinning. Ongepubliseerde D.Litt.-tesis, Universiteit van Wes-Kaapland.
- SMITH, JULIAN; VAN GENSEN, ALWYN; WILLEMSE, HEIN (eds.). 1985. *Swart Afrikaanse skrywers. Verslag van 'n simposium gehou by die Universiteit van Wes-Kaapland, Bellville op 26-27 April*. Bellville: UWK.
- SOLE, KELWYN. 1983. Culture, politics and the black writer: a critical look at prevailing assumptions. *English in Africa*, 10(1) May:37-84.
- SOLE, KELWYN. 1984. Black literature and performance: Some notes on class and populism. *SA Labour Bulletin*, 9(8):70.
- SOUTH AFRICAN LITERATURE: From popular culture to the written artefact*. 1988. Bad Boll: Evangelische Akademie.
- STEADMAN, IAN. 1981. Culture and context: Notes on performance in South Africa. *Critical Arts*, 1(3), October.

- STEADMAN, IAN. 1988. Popular culture and performance. In: Tomaselli: pp. 112-135.
- STEENEKAMP, C.S. 1983. Kulturele identiteit onder Blanke Suid-Afrikaners: waarde-oriëntasies van Afrikaanssprekendes en Engelssprekende. *Humanitas*, 9(4).
- SUID-AFRIKAANSE REGSKOMMISSIE. 1989. Projek 58: Groeps- en menseregte. Ongepubliseerde verslag.
- STEINER, G. 1978. *In Bluebird's castle: Some notes toward the re-definition of culture*. London: Faber & Faber.
- TEOTONIO, A.O. 1980. *The concept of ideology: A critical analysis*. Published Phd dissertation. Ann Arbor: University Microfilms International.
- THE STATE OF THE ART IN SOUTH AFRICA CONFERENCE, JULY 1987*. 1987. Kaapstad: Universiteit van Kaapstad.
- THERBORN, G. 1980. *The ideology of power and the power of ideology*. London: Verso.
- THOMPSON, D. 1970. *Discrimination and popular culture*. Middlesex: Penguin.
- THOMPSON, JOHN B. 1984. *Studies in the theory of ideology*. Berkeley: University of California Press.
- THOMPSON, L. 1985. *The political mythology of apartheid*. New Haven: Yale University Press.
- THORNTON, ROBERT. 1988. Culture: A contemporary definition. In: Boonzaier; Sharp: pp. 17-28.
- THORNTON, ROBERT. 1989. Recent trends in the theory of culture. Referaat gelewer by RGN-konferensie oor Kennis en Metode, Pretoria, 25-28 Januarie.
- TOMASELLI, KEYAN G. 1982. Ideology/culture/hegemony and mass media in South Africa: A literature survey. *Critical Arts*, 2(3): 1-26.
- TOMASELLI, KEYAN G. 1985. *Contemporary cultural studies and the Unit at the University of Natal*. Durban: CCSU.
- TOMASELLI, KEYAN G. 1986. *Race, class and South African cinema*. Chicago: Lake View & Smyrna.

Viool en voorlaaier: Kultuurstudie in 'n Rome wat brand

- TOMASELLI, KEYAN G. 1987. A contested terrain. Struggle through culture. *Communicatio* 13(2): 54-66.
- TOMASELLI, KEYAN G. (red.). 1988a. *Rethinking culture*. Bellville: Anthropos.
- TOMASELLI, KEYAN G. 1988b. Contemporary cultural studies and South Africa. In: Tomaselli, 1988a: pp. 32-49.
- TOMASELLI, KEYAN G.; RAMGOBIN, M. 1988. Culture and conservation: Whose interests? In: Coetzee; Van der Waal: pp. 105-127.
- TOMASELLI, KEYAN G.; MULLER, JOHAN. 1989. Cultural studies in South Africa. In: Chapman; Gardner; Mphahlele.
- TOMASELLI, KEYAN G.; TOMASELLI, RUTH E.; MULLER, JOHAN. 1988. Lineage of contemporary cultural studies: A brief historical examination. In: Tomaselli, 1988a: pp. 12-31.
- TOMASELLI, KEYAN; WILLIAMS, A.; STEENVELD, L.; TOMASELLI, RUTH. 1986. *Myth, race and power: South Africans imaged on film and TV*. Bellville: Anthropos.
- TROWBRIDGE, ANTONY V. 1988. Die ekologie van kulture. In: Coetzee; Van der Waal: 337-345.
- TYRMIENIECKA, A.J. 1982. *The crisis of culture*. Dordrecht: Reidel.
- VAN STRAATEN, ZAK (red.). 1987. *Ideological beliefs in the social sciences*. Pretoria: RGN.
- VERSLAG VAN DIE KOMMISSIE VAN ONDERSOEK NA DIE BEVORDERING VAN DIE SKEPPENDE KUNSTE. 1984. Pretoria: Staatsdrukker.
- WATSON, STEPHEN. 1988. Tower of Babel. *Leadership*, 7(4):89-92.
- WEAVER, GARY, 1978. *Crossing cultural barriers*. Dubuque: W.C. Brown.
- WEINER, M.J. 1985. *English culture and the decline of the industrial spirit, 1850-1980*. Harmondsworth: Penguin.
- WHITE, L.A. 1975. *The concept of cultural systems. A key to understanding tribes and nations*. New York: Columbia University Press.

- WILLIAMS, RAYMOND. 1971. *Culture and society, 1780-1950.* Harmondsworth: Penguin.
- WILLIAMS, RAYMOND. 1973a. *The long revolution.* London: Pelican.
- WILLIAMS, RAYMOND. 1973b. Base and superstructure in Marxist cultural theory. *New Left Review*, 82:3-16.
- WILLIAMS, RAYMOND. 1977. *Marxism and literature.* Oxford: Oxford University Press.
- WILLIAMS, RAYMOND. 1980. *Problems in materialism and culture.* London: Verso.
- WILLIAMS, RAYMOND. 1981a. *Culture.* London: Verso.
- WILLIAMS, RAYMOND. 1981b. The analysis of culture. In: Bennett; Martin; Mercer; Woollacott: pp. 43-52.
- WILLIAMS, RAYMOND. 1987. *Culture and society.* London: Hogarth Press.
- WILSON, H.T. 1984. *Tradition and innovation: The idea of civilization as culture and its significance.* London: Routledge & Kegan Paul.
- WITTE, B.C. 1985. External cultural policy in the tension between politics and culture. *Universitas*, 27(1):17-27.
- WODAK, RUTH (red.). 1988. *Language, power and ideology. Studies in political discourse.* Amsterdam: John Benjamins.
- WUTHNOW, ROBERT; HUNTER, JAMES D.; BERGESEN, ALBERT; KURTZWEIL, EDITH. 1984. *Cultural analysis. The work of Peter L. Berger, Mary Douglas, Michel Foucault and Jürgen Habermas.* London & New York: Routledge & Kegan Paul.

SUMMARY

VIOLIN AND "VOORLAAIER": CULTURAL STUDIES IN A ROME AFIRE

1. THE PROCESS OF SIGNIFICATION

- Cultural Studies is well-established overseas. Lately, it has become evident that South Africa, with its unique cultural mix, also needs this sort of interdisciplinary research, especially given the increasing extent to which cultural perceptions are recognised as being a key to the country's future.
- Very divergent sociopolitical phenomena have in common an insistence that, *as a matter of public policy*, cultural rights be protected and expressed.
- The focus of this paper is on general cultural discourse, the arts, and language(s), that is, those emphases to be found in the HSRC's EKUS programme.

2. LACK OF DEVELOPMENT IN THE HUMAN SCIENCES

- The human sciences are not equipped to investigate formative cultural forces, and the interdisciplinary research techniques necessary to do so are in their infancy.
- Science is in an epistemological crisis, as the "reality" it believes it investigates is in fact a fabric of socio-cultural constructions and representations.

Viool en voorlaaier: Kultuurstudie in 'n Rome wat brand.

Meaning is culturally determined and, as "the Truth" which is science's ostensible object of investigation is in fact the truth of certain dominant groupings only, it is also ideologically manipulated.

Human scientists are at a loss as to know what to do with culture as a research area, and should not be surprised that policy-makers therefore relegate it to the lowest priority.

3. THE DEFINITION OF CULTURE

Though much has been written on the topic, the word "culture" cannot be exactly defined.

Culture can be viewed as a meaning system, one in which the individual is regarded as in control and creative in relation to the environment.

EKUS adopts the following working definition of culture:

Culture is a dynamic system of knowledge and values which is located in those processes of experience, interpretation and creativity by means of which individuals and self-defined groups give meaning to life and through which they express themselves both tangibly and intangibly and in relationships.

4. THE NATURE OF CONTEMPORARY CULTURAL STUDIES

Contemporary cultural studies stresses the individual, the subjective, the hermeneutic and the dynamic.

Race, class and gender are categories used by cultural studies to investigate broad cultural tendencies in society.

Culturalism began to develop as one of the governing paradigms in cultural studies. It conceptualises culture as interwoven with all social practices, and is opposed to the reductionist view that economic and other forces are fundamental and underlie all structures.

In contrast to culturalism, and given the demonstrated need for abstraction, structuralism developed around the central concept of ideology.

There are three main directions in cultural studies:

- (1) production-related investigations which assume a struggle to control and to influence cultural production;
- (2) text-based approaches which concentrate on the nature of cultural products themselves; and
- (3) research into cultures that are lived and in which representation plays an important rôle.

Fundamentally, all cultural study deals with "the historical forms of consciousness or subjectivity, or the subjective forms by which we live" (Johnson 1986: 280).

Phenomenology, cultural anthropology, structuralism, and critical theory are the four main theoretical areas which have contributed most to cultural studies.

Three new growth points have developed from these origins:

- (1) a radical re-centring of virtually the whole area of cultural studies around the terms "discourse" and "the subject";
- (2) a return to the more classical "political economy" of culture; and
- (3) a radical heterogeneity which is especially evident in Foucault and Gramsci's concrete analyses of specific ideologies and forms of discourse.

Post-structuralist approaches also contribute, posing radical and fruitful questions about meaning and signification, all forms of power, and the status of popular culture.

5. AREAS FOR RESEARCH

In order to permit assessment of the relevance of American and European cultural analyses to South Africa, a number of local research areas are proposed below.

Ideology, discourse and politics

- Essentially, a study of ideology involves studying domination and is best approached by investigating discourses.

- The present cultural structuring of South African society is, like Western models, geared towards the privileging of those in positions of power. One of the great challenges facing cultural studies is to deconstruct power relationships, i.e. to analyse them critically and fundamentally and to establish new perspectives and coherent significations.

- Power relationships, which are at the heart of culture, are totally inseparable from politics. This is not recognised locally.

- Cultural discourse analysis worldwide is geared towards analysing power relationships between dominant and dominated cultures.

- Culture is important for the maintenance of hegemony, i.e. the sort of moral and intellectual leadership which ensures the dominance of a certain power block.

- A most important area of investigation is that into the ideological mechanisms behind the production and control of culture.

- With the exception of literary discourse, discourses around greater cultural contexts in the arts are poorly developed.

Cultural strategies

- As a result of emergencies, restrictions, bannings, censorship and other forms of control over the media, there is a great lack of research dedicated to the cultural strategies of various groupings.

- There is resistance to the cultural imperialism that has stretched over centuries: from the westernisation promoted by missionaries, the influence of Afrikaner nationalism, the British "way of life", to the present stranglehold applied by intellectuals, elite artists, and organised cultural bodies.

- In the power struggle attending the birth of a new democratic South Africa, cultural strategies will play a key, even decisive, rôle.

Processes, codes and symbols

- Culture has great mobilising power and as a result is widely seen as a weapon in the political struggle.
- An HSRC investigation has revealed the necessity for the current emphasis on differences to be replaced by a stress on commonalities. Common national symbols will therefore become important, serving - as they do - the functions of identification, solidarity and mobilisation.
- Cultural studies typically takes as its subject various symbolic boundaries in society. The myths, codes and metaphors in terms of which our society is structured must be impartially described, and particular attention given to the issue of control over key words and master-symbols such as race, tradition, culture and tribe. These must be demythologised.
- One of the most powerful unifying symbols that is emerging is that of an inclusive South Africanism.

Imagination and creativity

- A high research priority should be the rôle of creative expression and the power of imagination and creativity. The arts have achieved spectacular successes when, tentatively, they have crossed cultural boundaries.
- Cultural studies can make a substantial contribution to cultural advancement by providing insights that can feed in to a variety of sectors: business, organised labour, conservation and historical bodies, and community organisations.

The relationship between "high" and "low" culture

- The privileging of "high" culture has been achieved at the expense of "low" or "mass" culture.
- Popular art has often been unfairly stereotyped and constitutes no threat to elite culture.

Viool en voorlaaier: Kultuurstudie in 'n Rome wat brand

It is necessary to study all kinds of cultural manifestations in order to fully understand the systems of meaning and value operating in society. Even economic growth is dependent on culture.

The culture of the broader community has the power not only to mobilise, but also to transform, sublimate and to convey information.

Culture and change

Culture is both a companion to and mirror of the transformation of whole communities since the Second World War.

There exists a tension between forces which promote culture as a commodity and mass product, and those which are responsible for cultural heterogeneity.

In South Africa, too, Western culture has been transformed by drastic processes of change. The well-known typologies of Western and African culture are increasingly losing their validity in the light of movement from rural to urban, industrial to post-industrial, and "folk" to "mass", cultural forms.

One of the greatest challenges facing cultural studies is to describe the process of cultural reconstruction, which to a large extent involves a return to African roots.

Although a revisionist social historiography is well under way, an analogous recontextualisation in the area of culture and the arts remains an urgent necessity.

Intercultural communication and the rôle of language(s)

Poor intercultural relations have been recognised worldwide as the cause of serious communal conflict; by contrast, it has been shown that the more people have in common the fewer the cultural distortions or breakdowns in communication. Intercultural research overseas has already achieved a great deal in improving understanding between cultural groups.

It is generally accepted today that a basic category like metaphor makes cross- and intercultural communication possible.